

AGENDA 21

ZA TURISTI^KU PRIVREDU

U SUSRET EKOLO[KI ODR@IVOM RAZVOJU

UVODNA REZIME

Ključni zaključak Zemaljskog samita (Earth Summit) bio je iskorišćenje preduzetničke energije privatnog sektora u svrhu razvoja koji je usklađen sa životnom sredinom. U ovom, putovanje i turizam ima prvenstveno poslovni, kao i moralni interes. Životna sredina je naš suštinski imetak, ključna komponenta kvaliteta proizvoda i rasti i prioritet za naše potrošače.

U WTTC-u smo uveli brojne inicijative za povećanje istraživanja i podrške u našoj privrednoj grani. Najvažniji je GREEN GLOBE ("Zelena planeta"), program za upravljanje i svest o životnoj sredini za sva turistička preduzeća, koji su do sada podržale 22 privredne organizacije širom sveta. U istom duhu, pridružili smo se Zemaljskom savetu i Svetskoj turističkoj organizaciji, da bismo strategijski sagledali uticaje Agende 21 na putovanje i turizam.

Posebno smo zadovoljni što je ova analiza preduzeta u NJTTERC-u i mi smo posvećeni njenom sprovođenju.

Geoffrey H Lipman,
*predsednik Svetskog saveta
za putovanje i turizam (WTTC)*

Napredak turizma je jedna od najvećih priča o uspehu našeg vremena, ali poslednjih godina se uvećavaju znaci upozorenja: prezasićenost i nazadovanje nekih destinacija, uništavanje nekih kultura, postojanje uskih grla u sredstvima saobraćaja i rastuće nezadovoljstvo stanovništva u nekim destinacijama.

Zemaljski samit nas je sve primorao da shvatimo da iscrpljujemo naše resurse mnogo brže nego što se oni mogu oporaviti. Veliki deo naših aktivnosti u oblasti putovanja i turizma zavisi od ovih krhkih privrednih i kulturnih resursa, tako da je u našem interesu da ih očuvamo za budućnost.

Moramo priznati da postoje ograničenja u broju posetilaca na jednom mestu u isto vreme, ograničenja strpljenju i srdačnosti naših domaćina i ograničenja u broju onih koji mogu posetiti prirodne resurse.

Ne možemo dalje pretpostavljati da naša tražnja mora biti zadovoljena kroz nekontrolisani rast. Očuvati našu planirano i tada donositi teške političke odluke u cilju sprovođenja ovih planova.

Putovanje i turizam nije nezadrživo nastaviti da rastu. I u susret ovom rastu naš odgovoran, održiv način, koji očuva i unapređuje lepotu atraktivnosti, jeste izazov sa kojim se svi mi suočavamo.

Antonio Enriquez Savignac,
*generalni sekretar
Svetske turističke organizacije (WTO)*

Kao predsjedavajući Zemaljskog saveta, globalne nevladine organizacije, koja je formirana kao odgovor na Zemaljski samit, da bi nastavila sprovođenje Agende 21 i sporazuma iz Rija, snažno podržavam vašu inicijativu turističke privrede da definiše skup konkretnih predloga za akciju, pomoću kojeg različiti sektori ove grane privrede mogu doprineti boljem, pravičnijem i održivijem svetu.

Postoji mnogo načina na koje putovanje i turizam mogu pomoći u postizanju bolje budućnosti za sve nas. Glavna briga ove grane privrede mora biti pronalaganje načina za povećanje, a ne degradaciju, njenog suštinskog proizvoda, životne sredine, od koje mora zavisiti opstanak našeg društva. U odnosu na ovo, izazov je biti u davanju prioriteta akcijama koje istovremeno poboljšavaju životnu sredinu i podršku i ekonomski i društveni razvoj.

Maurice F Strong,
predsjedavajući Zemaljskog saveta
(The Earth Council)

Agenda 21 je sveobuhvatan program aktivnosti koji su usvojile vlade 182 zemlje na Konferenciji Ujedinjenih nacija za `ivotnu sredinu i razvoj (UNCED), na Zemaljskom samitu 14. juna 1992. godine. Kao prvi dokument ove vrste koji je postigao op{tu me|unarodnu saglasnost, Agenda 21 predstavlja plan obezbe|ivanja odr`ive budu}nosti planete, od sada za dvadeset prvi vek. Ona utvr|uje probleme `ivotne sredine i razvoja koji prete izazivanjem ekonomske i ekolo{ke katastrofe i uobli-ava strategiju prelaska na odr`ivije razvojne aktivnosti.

Ovaj dokument pretvara Agendu 21 u program aktivnosti u oblasti putovanja i turizma. Turisti-ka privreda ima sama po sebi interes za za{titu prirodnih i kulturnih resursa, koji su sr`njene delatnosti. Ona isto tako poseduje i na-ine da to ostvari. Kao najve}a svetska privredna grana, turizam ima mogu}nost da postigne su{tinska pobolj{anja u oblasti okru`enja i dru{tveno-ekonomskih odnosa, i time zna-ajno doprinese odr`ivom razvoju zajednica i zemalja u -ijem okviru deluje. Uskla|ena aktivnost vlada i svih grana privrede }e biti potrebna u cilju ostvarivanja ove mogu}nosti i obezbe|ivanja budu}eg dugoro~nog razvoja.

Deo I ovog dokumenta predstavlja sa`etu analizu Agende 21 i uloge koju putovanje i turizam mogu igrati u ostvarenju ciljeva Agende. U njemu se nagla{ava va`nost saradnje izme|u vlade, privrede i drugih organizacija. Analizira se strategijski i ekonomski zna-aj putovanja i turizma i ukazuje na ogromne prednosti -injenja cele privrede odr`ivom, a ne jednostavnog usmeravanja na "ekoturizam".

Deo II ovog dokumenta predstavlja program aktivnosti. Poglavlje 2 se odnosi na vladine organe koji su odgovorni za turizam i putovanja, nacionalne turisti-ke organizacije (NTO-e) i udru`enja turisti-ke privrede. Poglavlje 3 odnosi se na preduze}a u oblasti putovanja i turizma. Svako poglavlje sadr`i najva`niji cilj i jedan broj prioritetnih oblasti delovanja. Za svaku prioritetnu oblast, definisan je cilj i ozna-eni su koraci koje bi trebalo preduzeti da bi se cilj ostvario. Primeri pokazuju kako organizacije {irom sveta ve} zapo-inju da se bave odre|enim oblastima.

Za vladine organe, nacionalne turisti-ke organizacije i udru`enja turisti-ke privrede najva`niji cilj je uspostavljanje sistema i postupaka u cilju uklju-ivanja razmatranja odr`ivog razvoja u sr` procesa dono{enja odluka i utvr|ivanja aktivnosti neophodnih da bi se ostvario odr`ivi razvoj turizma. Devet prioritetnih oblasti aktivnosti su:

- I ustanovljavanje karaktera postoje}eg zakonskog i ekonomskog okvira, kao i dobrovoljnosti za usmeravanje ka odr`ivom turizmu
- II ustanovljavanje ekonomskih, dru{tvenih, kulturnih i ekolo{kih uticaja koji nastaju delovanjem ovih organizacija
- III obuka, obrazovanje i dru{tvena svest
- IV planiranje odr`ivog razvoja turizma
- V olak{avanje razmene informacija, znanja i tehnologije, koje se odnose na odr`ivi turizam, izme|u razvijenih zemalja i zemalja u razvoju
- VI obezbe|ivanje u~e}a svih oblasti dru{tva
- VII kreiranje novih turisti-kih proizvoda sa odr`ivo{u, kao su{tinom
- VIII merenje napretka u ostvarenju odr`ivog razvoja
- IX partnerstvo u ostvarenju odr`ivog razvoja.

Za preduzeća je glavni cilj ustanovljenje sistema i postupaka za uključivanje pitanja održivog razvoja kao dela sržne upravljačke funkcije i određivanje aktivnosti koje su neophodne za uvođenje održivog turizma. Deset prioriternih oblasti delovanja su:

- I smanjenje otpada, ponovna upotreba i reciklaža
- II efikasnost korišćenja energije, njeno očuvanje i upravljanje energijom
- III upravljanje resursima čiste vode
- IV upravljanje otpadnim vodama
- V opasne materije
- VI transport
- VII planiranje i upravljanje korišćenjem zemljišta
- VIII uključivanje zaposlenih, potrošača i društvenih zajednica u probleme životne sredine
- IX projektovanje za održivost
- X partnerstvo za održivi razvoj.

Izazov ostvarenja ciljeva koji se nalaze u ovom dokumentu nije potcenjen. Ono će zahtevati suštinsku preorijentaciju. U svakom slučaju, troškovi neaktivnosti će u mnogome nadmaštiti troškove aktivnosti. U kratkom roku, nastaviće se izazivanje štete na resursima ove delatnosti, a poslovanje se može suočiti sa povećanjem ekonomskih i zakonskih sankcija - posebno u svetlu novih akcija Ujedinjenih nacija koje slede proces u Riju. Na duži rok, budući razvoj putovanja i turizma će zavisiti od sadašnjih aktivnosti preduzetih kao podrška Agendi 21.

DEFINICIJE

Putovanje i turizam

Putovanje i turizam obuhvataju aktivnosti osoba koje putuju i borave u mestima van svog uobičajenog okruženja ne više od jedne godine zaredom, radi odmora, posla ili zbog drugih razloga.

Održivi razvoj

Razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnje generacije bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje sopstvene potrebe (Brundtland Commission).

Unapređenje kvaliteta ljudskog života u okviru mogućnosti datog ekosistema koji nas okružuje. Ukoliko je neka aktivnost održiva, u svim praktičnim ciljevima ona se može nastavljati unedogled (IUCN, UNEP, NJNMF).

Prirodno okruženje

Fizički i biološki resursi planete, od kojih ljudska zajednica zavisi u svom opstanku.

Održivi turizam

Održivi razvoj turizma zadovoljava potrebe današnjih turista i regiona koji ih ugostuju i istovremeno očuva i unapređuje mogućnosti za budućnost. Predloženo je u tom smislu, kao najvažnije, za upravljanje svim resursima, da ekonomske, društvene i estetske potrebe mogu biti zadovoljene uz održavanje kulturnog integriteta, društvenih ekoloških procesa, biološke raznovrsnosti i sistema koji podržavaju opstanak (UN World Tourism Organization).

Proizvodi održivog turizma jesu proizvodi koji deluju u skladu sa životnim okruženjem lokaliteta, društvenom zajednicom i kulturom, kako bi ovi postali stalni korisnici a ne prepreke razvoju turizma.

[ta je Agenda 21?

Agenda 21 je sveobuhvatni program aktivnosti koje su usvojile 182 vlade na Konferenciji Ujedinjenih nacija za životnu sredinu i razvoj (UNCED), na Zemaljskom samitu, 14. juna 1992. godine. Ona predstavlja plan za obezbeđivanje održive budućnosti planete, od sada za dvadeset prvi vek. Ona je prvi dokument ove vrste koji je postao široko rasprostranjen međunarodni dogovor, odražavajući opštu saglasnost i političku podršku na najvišem nivou.

Agenda je grupisana oko niza tema, uključujući 40 poglavlja i 115 odvojenih programskih oblasti, od kojih svaka predstavlja jednu važnu dimenziju ukupne strategije za prelazak na viši nivo primene održivog razvoja. U poglavljima su sadržane sveobuhvatne liste aktivnosti. Ove aktivnosti se odnose na pitanja zaštite životne sredine i razvoj ljudskog društva u vezi sa tim, te uključuju podsticajne i konkretne mere za smanjenje nejednakosti između bogatih i siromašnih nacija, podsticanje privreda zemalja u razvoju, ukidanje siromaštva, smanjenje upotrebe prirodnih resursa planete i smanjenje neodrživih stopa rasta stanovništva, koji ugrožavaju životnu sredinu.

[ta to znači?

Ovaj obuhvatan program aktivnosti usvojile su sve 182 zemlje koje su učestvovala na skupu. Ovo je možda najkompleksniji dokument o kome se ikad raspravljalo na jednoj međunarodnoj konferenciji. Iako nije zakonski obavezujuća, Agenda 21 ima moralnu i praktičnu snagu. Njena najveća snaga leži u činjenici da je nisu samo inilistički stručnjaci za usvajanje od strane vlade, već su o njoj pregovarali, rešili, predstavnici vlada koji će biti odgovorni za njenu primenu.

U suštini, Agenda 21 predstavlja podršku jednom važnom strategijskom pravcu, koji sada zahteva specifične inicijative sa svih nivoa društvenih i poslovnih zajednica. Bez podrške ovih grupa, cilj postavljen dokumentom - održiva budućnost za sve - neće biti ostvaren.

Ko je odgovoran?

Ukratko, svi. Agenda 21 se odnosi na vlade, agencije Ujedinjenih nacija, druge vladine i nevladine organizacije, udruženja građana, preduzeća i privredu, na javnost uopšte. Svaka od ovih grupa mora biti uključena u sprovođenje aktivnosti navedenih u Agendi 21 u cilju obezbeđivanja uspeha i garantovanja budućnosti naše planete. Agenda 21 određuje nacionalne vlade kao najodgovornije za vođenje ovog procesa. U svakom slučaju, za uspeh će biti neophodan širok obim saradnje.

Kao najveća svetska privredna grana, turizam igra jedinstvenu i vodeću ulogu u postizanju ciljeva Agende.

Dijagram 2. Porast broja stanovnika

Milijarde

Projektivani broj stanovnika po sadašnjoj stopi prirodnog priraštaja

Datum

Projektovani broj stanovnika po pretpostavljenom smanjenom prirodnom priraštaju

Izvor: Hinrichen, "Putting the Bite on Planet Earth"

Suštinske pretpostavke za sprovođenje aktivnosti

Uspešno sprovođenje Agende 21 zahteva vrsto zalaganje i usredsređeno delovanje, što znači političko, društveno i ekonomsko zalaganje svih strana i na svim nivoima društva - suštinsko "opšte partnerstvo". Da bi ovakvo partnerstvo bilo efikasno, mora biti praćeno novim nivoima saradnje i povećanom sveću o problemima životnog okruženja i razvoja, unutar svih sektora vlade i oblasti društva.

Sprovođenje Agende zahteva veliki preokret u prioritetima, uključujući potpunu integraciju razmatranja održivog razvoja u ekonomsku i socijalnu politiku, kao i veliko pregrupisavanje ljudskih i finansijskih resursa na nacionalnom i međunarodnom nivou. U mnogim slučajevima doći će do značajnih koristi od ovog preokreta; vlade će trošiti manje na lečenje bolesnih i suočiti se sa njihovim troškovima održavanja; preduzeća će se susresti sa uštedama na osnovu efikasnije upotrebe resursa; turističke destinacije će ućivati u dugoročnom uspehu; na kraju, naćoj deci će biti garantovana održiva budućnost.

"Agenda 21 za turističku privredu" opisuje aktivnosti koje se zahtevaju od turističke privrede. Iako ove aktivnosti mogu izgledati obeshrabrujuće, posledice neaktivnosti mogu biti ozbiljne, dovodeći, u kratkom roku, do povećanja zakonskih ili ekonomskih ćteta za preduzeća i moguću povratnu ćtetu nanetu prirodnim lokalitetima, biljnom i životinjskom svetu, spomenicima i gradjevinama, kao i kulturnoj raznovrsnosti od koje ova privredna aktivnost zavisi. Na dugi rok, neaktivnost može rezultirati ekoloćkom i ekonomskom katastrofom.

Instrumenti za postizanje ciljeva

Agenda određuje tri ključna instrumenta za postizanje ciljeva koje mogu koristiti vlade:

- I uvođenje nove ili proširenje postojeće zakonske regulative, da bi se obezbedila zaštita ljudskog zdravlja i životne sredine; na zakonsku regulativu se gleda kao na podršku ostvarenju ciljeva Agende, a koristi se samo tamo gde ostale mere imaju manju mogućnost da doprinesu napretku ili gde zdravlje ili životna sredina mogu biti nepovratno oštećeni
- II korišćenje mehanizama slobodnog tržišta, u skladu sa kojima bi cene roba i usluga sve više odražavali troškove životne sredine - korišćenje resursa, proizvodnju, upotrebu, reciklažu i odlaganje otpadaka, a u odnosu na specifične uslove svake države; za ove instrumente, razvijane od strane vlada u dogovoru sa privredom, predviđeno je da imaju značajnu mogućnost da dovedu do poboljšanja u oblasti smanjenja otpada, upravljanja vodom i upravljanja energijom; u razvijenim zemljama ovakvi instrumenti će verovatno dovesti do povećanja cena za neke od ovih usluga
- III dobrovoljni programi vođeni od strane privrede, sa ciljem da se obezbedi odgovorno i etičko upravljanje proizvodima i procesima, sa gledanjem na zdravlje, bezbednosti i životnog okruženja; ovakvi programi bi trebalo da budu regulisani odgovarajućim poveljama i propisima i da integrišu razmatranja o okruženju u sve elemente poslovnog planiranja i donošenja odluka, gajeći otvorenost i dijalog sa zaposlenima i javnošću.

Iako ovi instrumenti nisu novi, naglasak na poslednja dva je neuobičajen. Agenda ne navodi okolnosti pod kojima ove instrumente treba koristiti, niti, dakako, najefikasnije kombinacije. Ove odluke su u nadležnosti pojedinih vlada. U velikom obimu, korišćenje određenih instrumenata biće određeno pojedinačnim programima koji se razvijaju unutar ili između sektora.

Turizam: predvodnik

Turizam je najveća privredna grana na svetu, koja je prevezla više od 528 miliona ljudi širom sveta i stvorila 322 milijarde američkih dolara prihoda u 1994. godini (UN World Tourism Organization, 1995). Ona je glavna ekonomska sila, koja u 1995. godini stvara procenjenih 3,4 bilijarde dolara bruto prihoda, stvarajući zaposlenje za 211,7 miliona ljudi, proizvodeći 10,9% svetskog bruto nacionalnog proizvoda, investirajući 693,9 milijardi američkih dolara u nove objekte i opremu, i doprinoseći sa više od 637 milijardi američkih dolara ukupnom svetskom prihodu od poreza. Do 2005. godine, procenjuje se da će ova grana privrede proširiti svoju globalnu ulogu, proizvodeći 11,4% svetskog bruto nacionalnog proizvoda, investirajući 1.613 milijardi američkih dolara u nove objekte i opremu i izdvajajući više od 1.369 milijardi američkih dolara poreza (WTTC, *Next Economic Perspective*).

Sa ovakvim položajem u svetskoj privredi, turizam ima moralnu odgovornost da preuzme vođstvo u ostvarivanju prelaska na održivi razvoj. On isto tako ima sopstveni interes u tome. Proizvod koji nedirnuti turizam uobličava i prodaje u

potpunosti se oslanja na -ista mora, nedirnute planinske obronke, nezaga|enu vodu, ulice bez otpadaka, dobro o-uvane zgrade i arheolo{ka nalazi{ta i raznovrsnu kulturnu tradiciju.

Uprkos ekonomskom zna-aju turisti-ke privrede i njenoj zavisnosti od kvaliteta okru`enja, ona se spominje u samo nekoliko delova Agende 21. Poglavlje 11, naprimer, zala`e se da vlade "promovi{u i podr`avaju upravljanje stani{tima divljih `ivotinja (i)...ekoturizam"; poglavlje 17 formuli{e da "priobalne zemlje treba da istra`uju prostor za pro{irenje rekreacije i turisti-kih aktivnosti zasnovane na morskom `ivom svetu"; poglavlje 36 poziva dr`ave da "promovi{u, kao po`eljne, ekolo{ki ispravne turisti-ke aktivnosti, -ine}i prikladnim kori{enje muzeja, kulturnog nasle|a, zoolo{kih i botani-kih vrtova, nacionalnih parkova i ostalih za{ti}enih oblasti" (Johnson ed, The Earth Summit).

Naglasak je na mogu}nosti da specijalizovan, orijentisan ka prirodi i, po definiciji, turizam malog kapaciteta ("ekoturizam") doprinese unapre|enju okru`enja. U svakom slu-aju, ekoturizam, u naju`em smislu, mo`e ra-unati samo na mali deo svetskog turisti-kog tr`i{ta; trenutne procene se kre|u izme|u 3 i 7 procenata. U skladu sa op{te prihva}enom definicijom Svetske turisti-ke organizacije, turizam obuhvata i doma}a i inostrana putovanja iz poslovnih, dru{tvenih, kulturnih i religioznih razloga, kao i razloga rekreacije i provo|enja godi}njih odmora. Usredsre|ivanjem pa`nje samo na ekoturizam ne bi se izrazili ogromni potencijali ove privredne grane u ukupnom napretku. Stvarne koristi le`e u -injenju ukupnog turizma odr`ivim.

Okvir odr`ivog razvoja koji ustanovljava turisti-ka privreda trebalo bi da se zasniva na Deklaraciji iz Rija o `ivotnoj sredini i razvoju, iz koje proisti-u slede}a vode}a na-ela:

- ~~✗✗~~ Turizam treba da pomogne ljudima u vo|enju zdravog i produktivnog `ivota u saglasju sa prirodom
- ~~✗✗~~ Turizam treba da doprinesu o-uvanju, za{titi i restauraciji ekosistema Zemlje
- ~~✗✗~~ Turizam treba da se zasniva na odr`ivom obrascu proizvodnje i potro}nje
- ~~✗✗~~ Dr`ave treba da sara|uju na promociji otvorenog ekonomskog sistema, u kome me|unarodna trgovina u uslugama turisti-ke privrede mo`e zauzeti svoje mesto na odr`ivim osnovama
- ~~✗✗~~ Turizam, mir, razvoj i za{tita okru`enja su me|uzavisni
- ~~✗✗~~ Protekcionizam u poslovanju turisti-ke privrede treba da bude spre~en ili ukinut
- ~~✗✗~~ Za{tita okru`enja treba da -ini integralan deo procesa razvoja turizma
- ~~✗✗~~ Pitanja razvoja turizma treba re{avati uz u-e{e zainteresovanih gra|ana, uz planske odluke koje su usvojene na lokalnom nivou
- ~~✗✗~~ Dr`ave }e upozoravati jedna drugu o prirodnim katastrofama koje mogu pogoditi turiste ili turisti-ke destinacije
- ~~✗✗~~ Turizam bi trebalo da iskoristi u najve}em obimu svoje mogu}nosti za zapo{ljanje `ena i doma}eg stanovni{tva
- ~~✗✗~~ Razvoj turizma treba da prizna i podr`i identitet, kulturu i interese doma}eg stanovni{tva
- ~~✗✗~~ Turizam treba da po{tuje me|unarodne zakone kojima se {titi `ivotna sredina

Program aktivnosti u oblasti putovanja i turizma

Agenda 21 navodi aktivnosti koje privreda može voditi da bi ostvarila održivi razvoj i na-ine na koje vlade mogu olakšati ovaj proces. Ovaj dokument pretvara Agendu u program aktivnosti turističke privrede. Njegov cilj je da pomogne organima vlade nadležnim za turizam, nacionalnim turističkim organizacijama (NTO), poslovnim udruženjima i preduzećima u oblasti turističke privrede da ostvare svoje mogućnosti u dostizanju održivog razvoja na lokalnom i međunarodnom nivou. Njome se izlažu ključni ciljevi koje treba ostvariti do 2005. godine. Primena njenih preporuka će usmeravati snagu turizma ka:

- stvaranju ekonomske vrednosti za resurse koje bi se oduvanje u suprotnom smatralo finansijski bezvrednim; ovi resursi uključuju divlje životinje, kao što su lavovi i kitovi, prirodne predele, kao što su šume i divlji pusti predeli, istorijske građevine, kao što su Taj Mahal i Angkor Vat, i kulturnu baštinu, kao što su tradicionalni načini života
- pružanju podrške i sredstava za poboljšanje životne sredine u oblastima kao što su gradski centri i stari industrijski lokaliteti, uključujući i povećanje zaposlenosti u ovim oblastima
- ustanovljavanju neophodne infrastrukture, kao što su postrojenja za preradu vode, kako za stanovništvo tako i za posetioce; ovo zauzvrat može podsticati druge privredne aktivnosti
- štravanju i razvoju ekološki čiste tehnologije i tehnika, koje mogu biti prenete drugim preduzećima i zemljama kao i lokalnim zajednicama koje primaju turiste
- korišćenju mogućnosti komunikacije sa korisnicima usluga i lokalnim zajednicama koje primaju turiste, da bi se prenosile poruke i iskustva u vezi sa održivim razvojem
- obezbeđivanje ekološki održive alternative razvoja zemljama u razvoju i ostrvskim zemljama, što im može pomoći da dostignu obrasce održivog razvoja
- predvođenju drugih grana privrede ka usvajanju poslovne prakse koja doprinosi održivom razvoju kroz zahteve dobavljača da obezbede proizvode koji nisu štetni za okruženje i razmenu informacija i ideja o ekološki ispravnom upravljanju.

Dijagram 3. Ugrožavanje životne sredine

- 25% Procenat biljnih i životinjskih vrsta na Zemlji koje će verovatno izumreti do 2050. godine
- 21% Procenat svetskog stanovništva koje živi u gradovima sa neprihvatljivim nivoom nedostatka određenih neophodnih proizvoda
- 20% Procenat gubitka šumskog pokrivača Zemlje od 1700. godine
- 25% Procenat svetskog stanovništva koje nema zdravu pitku vodu
- 19% Procenat svetskog stanovništva koje nema dovoljno hrane da bi održao odgovarajući radni učinak
- 15% Procenat Zemljine površine pogođenom zagađenjem zemljišta koje je prouzrokovao čovek

Izvor: IUCN, UNEP, NJNJF, Caring for the Earth

Dijagram 4: Turizam: najveća svetska privredna grana

% u celom svetu

Legenda: 1992. godine
procena za 1995. godinu
predviđanja za 2005. godinu

Zaposlenost

BNP

Kapitalne investicije

Izvor: WTTC, UK Travel & Tourism

drugi deo: okvir za aktivnosti

2 ODGOVORNOSTI VLADINIH ORGANA, NACIONALNIH TURISTI^KIH ORGANIZACIJA I POSLOVNIH UDRU@ENJA

Uvod

Ovo poglavlje obja{njava ulogu koju treba da igraju organi vlade koji su nadle`ni za turizam, nacionalne turisti-ke organizacije i poslovna udru`enja.

Turizam potpada pod nadle`nost niza vladinih organa, uklju-uju}i ministarstva turizma, saobra}aja, trgovine, ekologije itd. Svi ovi organi }e morati dati doprinos u razvoju odr`ive turisti-ke privrede.

Nacionalne turisti-ke organizacije (NTO) su uobi-ajeno vladini organi, mada to nije slu-aj u svim zemljama. Tradicionalno, NTO su odgovorne za marketing, planiranje i preporuke centralnoj vladi u vezi sa pitanjima iz oblasti turizma. U ovom svojstvu, verovatno je da }e njima pripasti mnogi od zadataka, koji su potrebni da bi se olak{ao prelazak na odr`ivi razvoj.

^lanovi poslovnih udru`enja su uobi-ajeno preduze}a turisti-ke privrede, kojima omogu}avaju da se njihov glas -uje na nacionalnom i me|unarodnom nivou. Ona su idealno locirana da olak{avaju partnerstvo izme|u vlade i privrede. Mogu promovisati prednosti koncepta odr`ivog razvoja svojim -lanovima i, s druge strane, predstaviti vladi potrebe svoga -lanstva i pomo}i da se razvije prakti-na politika podr{ke stvaranju odr`ive turisti-ke privrede.

Poslednjih godina po-ela je da blede razlika izme|u NTO i poslovnih udru`enja. NTO danas -esto uklju-uju predstavnike turisti-kih preduze}a i pru`aju im savete, pored svojih ve} tradicionalnih aktivnosti. Istovremeno, poslovna udru`enja sve vi{e preuzimaju na sebe neke od tradicionalnih uloga NTO, kao {to je delovanje u svojstvu savetodavca vlade po pitanju politike turizma. Zbog preklapanja uloga izme|u vladinih organa, NTO-a i poslovnih udru`enja, odlu-eno je da se ovo poglavlje odnosi na sve njih zajedno; na mnogo na-ina, uloge koje }e oni odigrati u sprovo|enju Agende 21 bi}e sli-ne.

Ovo poglavlje defini}e op{ti cilj i navodi devet prioriternih oblasti aktivnosti do 2005. godine. Za svaku oblast, postavljen je cilj i naveden je niz aktivnosti koje }e pomo}i da se dostigne navedeni cilj. Ovo poglavlje ne pru`a prakti-an savet za sprovo|enje aktivnosti. U Aneksu 3 navode se neki od dostupnih prakti-nih izvora i daju se detalji o kontaktima sa organizacijama koje mogu pru`iti dodatnu pomo}.

Ne o-ekuje se da }e svaka organizacija smatrati zna-ajnim svaki od navedenih ciljeva i akcija. Organizacije treba da odaberu one koje su za njih zna-ajne, koje se mogu prihvatiti u okviru teku}ih buxetskih ograni-enja i za koje je verovatno da }e doprineti najve}em napretku.

Treba tako |e zapamtiti da }e za sprovo |enje ve}ine ovih aktivnosti biti neophodna saradnja. I pored toga {to pojedina organizacija mo`e posti}i zna-ajan napredak, cilj odr`ivog razvoja turizma }e biti realizovan jedino kroz saradnju izme |u svih koji su uklju-eni u putovanje i turizam {irom sveta.

Op{ti cilj: razvijanje programa odr`ivog turizma

Cilj: uvesti sisteme i postupke za uklju-ivanje razmatranja o odr`ivom razvoju u sr` procesa dono{enja odluka i odrediti aktivnosti neophodne za ostvarenje odr`ivog razvoja turizma.

Odr`ivost je dugoro-ni cilj, ali temelji odr`ive budu}nosti treba da budu postavljeni sada. Pre nego {to se ostvari bilo koji od dole navedenih ciljeva, treba da bude pripremljen, usagla{en i usvojen op{ti okvir ili plan programa odr`ivog turizma. Cilj ovog plana je uvo |enje postupaka za uklju-ivanje razmatranja o odr`ivom razvoju u sve odluke koje donosi organizacija. Prioritetne oblasti i ciljevi mogu tada biti dostupni u kontekstu op{teg okvira.

Proces potreban za uvo |enje koncepta odr`ivog razvoja u proces dono{enja odluka prikazan je ukoliko na Dijagramu 5. Koraci koje treba preduzeti su:

- I obezbediti podr{k}u konceptu odr`ivosti od strane upravlja-kog vrha
- II saop{titi svim zaposlenima nameru da se razvije program odr`ivog turizma i ciljeve takvog programa
- III ustanoviti ekolo{ke, ekonomske, socijalne i kulturne uticaje turizma u datom podru-ju
- IV odrediti prioritetne oblasti aktivnosti, imaju}i u vidu prioritetne oblasti definisane Agendom 21 i navedene na slede}im stranicama

Za svaku definisanu prioritetnu oblast, slede}i koraci }e biti:

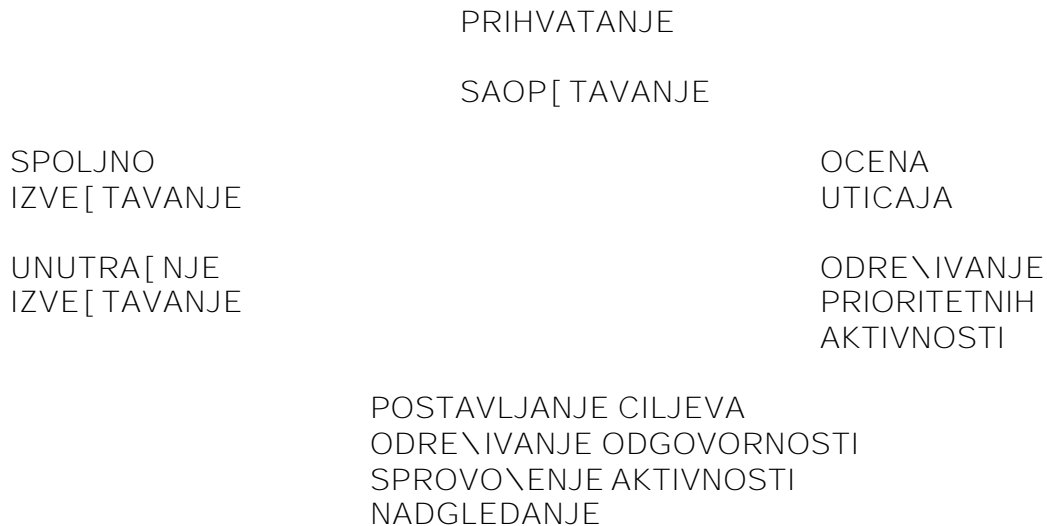
- V uspostaviti realne, dosti`ne ciljeve za svaku prioritetnu oblast; ciljevi treba da budu specifi-ni i jasno izra`eni (na primer, svi |aci treba da imaju najmanje jedan -as obrazovanja iz ekologije do kraja godine) i treba da sadr`e vremenski raspored ostvarivanja
- VI odrediti glavne organizacije odgovorne za ostvarivanje svakog navedenog cilja, kao i potrebnu saradnju
- VII primeniti programe aktivnosti
- VIII pratiti napredovanje porede}i trenutno stanje sa ciljevima
- IX izve{tavati interno i eksterno

Proces odre|ivanja, pra}enja i prilago|avanja ciljeva bi}e stalan. Uz ve}i broj zemalja koje razvijaju programe odr`ivog turizma, ciljevi mogu biti zasnovani na me |unarodnom upore |ivanju.

U toku celog procesa treba se podse}ati da organizacija nije sama. Ostali organi vlade, -esto sa ve}im resursima na raspolaganju, tako |e `ele da primene Agendu 21, isto kao i privreda i preduze}a. Pregled tema Agende 21 (naveden u ta-ki III) treba da bude deo {ireg razmatranja na nacionalnom nivou, da bi se pomoglo u utvr |ivanju koje mogu}nosti postoje i gde su najve}e potrebe za dodatnim resursima.

U cilju o-uvanja deficitarnih resursa, organizacija treba da poku{a da izbegne preklapanje svog rada sa ostalim partnerima u ovom procesu, deluju}i tamo gde ima jasne institucionalne odgovornosti ili gde postoji jaz u postoje}oj politici ili programu.

Dijagram 5. Razvijanje programa odr`ivog turizma

Svetska iskustva

Neke organizacije su ve} napredovale u uvo|enju okvira za odr`ivi razvoj. Turisti-ka organizacija Finske, na primer, izdala je dokument "Odr`ivi turizam: Izazov 1990-tih godina za finski turizam", u kome su postavljena na-ela razvoja turizma, ciljevi za slede}u deceniju i organizacije odgovorne za postizanje ovih ciljeva. Ovaj dokumenat je naro-ito usredsre|en na potrebu za izgradnjom efikasnog partnerstva izme|u svih koji su uklju-eni u turizam.

US Travel Data Centre, Travel Industry Association of America i Discover America Implementation Task Force su odredili prioritete aktivnosti u svom sveobuhvatnom izve{taju "Otkriti Ameriku". U njemu su prikazani izazovi i mogu}nosti za turizam, uklju-uju}i i predlo`ene aktivnosti za privredu i vladu.

Filipinska vlada je sastavila sveobuhvatan plan razvoja turizma, kao deo svoje akcije na pove}anju prihoda od turizma i koristi koje dru{tvo ima uz za{titu okru`enja. Plan odre|uje aktivnosti u slede}im oblastima: ekonomsko okru`enje, socio - kulturno okru`enje i prirodno okru`enje. NJime su odre|eni kratkoro~ni i dugoro~ni ciljevi i tela za sprovo|enje svake od navedenih aktivnosti.

Prioritetna oblast I: ustanovljavanje sadr`aja postoje}eg zakonskog i ekonomskog okvira i dobrovoljnosti za uvo|enje odr`ivog turizma

Cilj: ustanoviti trenutnu zakonsku i ekonomsku pripremljenost i dobru volju za odr`ivi turizam i pripremiti - ili predlo`iti pripremu - politika koje }e olak{ati dostizanje odr`ivog turizma.

Odr`ivi turizam }e zahtevati promene od svih uklju-enih u turisti-ku privredu. Organizacije na koje se ovo odnosi mogu igrati su{tinsku ulogu u-e{em u pripremanju politika koje }e pomo}i da se osigura ostvarivanje ovih promena. Da bi se uticalo na propise, bi}e neophodno ostvariti partnerstvo sa relevantnim organima vlasti. Minimum normi }e se verovatno na}i u propisima o izgradnji, zakonima o planiranju i propisima o zdravlju i bezbednosti. Tamo gde one nisu navedene, bi}e neophodno ustanoviti minimum potrebnih normi i politi-ke mere koje su neophodne za njihovu primenu.

Bi}e potrebno da organi vlade, NTO i poslovna udru`enja:

- ~~o~~ procene koliko su trenutno va`e}e zakonske norme (me|unarodne i nacionalne), kao i dobrovoljnost za postizanje ciljeva, odgovaraju}i za obuhvatni program odr`ivog turizma; oblasti u kojima su politike i odr`ivi ciljevi u me|usobnoj suprotnosti zahteva}e posebnu pa`nju da bi se otklonio konflikt
- ~~o~~ razvijaju partnerstvo sa nadle`nim organima vlasti i turisti-kom privredom, da bi se odredio optimalan obim zakonskih i ekonomskih instrumenata i instrumenata dobrovoljnosti, u cilju postizanja odr`ivosti, kao i okolnosti koje najvi}e odgovaraju svakom mehanizmu ili njihovoj kombinaciji; potpuna procena ekonomskih, dru{tvenih i ekolo{kih uticaja koji ima svaka od mera prethodi}e postizanju sporazuma; tamo gde se koristi oporezivanje, treba biti fiskalno neutralan u cilju omogu}avanja turisti-kim potencijalima da dovedu do napretka u okru`enju u kombinaciji sa ekonomskim razvojem
- ~~o~~ koriste ekonomske instrumente da:
 - ~~o~~ u cene dobara i usluga uklju-e tro{kove bilo kakvog naru{avanja okru`enja prouzrokovanog tokom proizvodnje, kori{enja ili odstranjivanja
 - ~~o~~ omogu}e smanjenje tro{kova preduze}ima koja uvode postupke i tehnologije za smanjenje otpada i koriste reciklirane proizvode ili one koji se mogu reciklirati
 - ~~o~~ obezbede da se stvarna cena kori{enja energije odra`ava na krajnje proizvodne tro{kove, {to ide u korist preduze}ima koja smanjuju potro{nju energije
 - ~~o~~ zauzmu obazriv pristup prema kori{enju i upravljanju potencijalno opasnim supstancama podsticanjem principa "zaga|iva- pla}a", uvo|enjem standardizovanih oznaka da bi se osiguralo ispravno rukovanje i odlaganje, kao i podsticanjem postepenog izbacivanja potencijalno opasnih supstanci koje ina-e predstavljaju nekontrolisani rizik za ljudsko zdravlje i/ili okru`enje
- ~~o~~ odrede najprihvatljivije podsticajne sisteme kojima se nagra|uje dobra praksa o-uvanja okru`enja u okviru turisti-ke privrede
- ~~o~~ ohrabre odgovorno preduzetni{tvo kroz kodekse privredne prakse, radije nego skupu regulativu, podr`avaju}i naro-ito programe koji sadr`e ugra|ene mehanizme izve{tavanja

✂✂ organizuju panel diskusije o održivom turizmu radi olakšavanja razvoja saradnje - između velikih, srednjih i malih učesnika i između razvijenih i zemalja u razvoju - da bi se razmenila iskustva o odgovarajućim politikama podrške turizmu.

Svetska iskustva

Autorima nisu poznati slučajevi organizacija na koje se odnosi ovo poglavlje, koje su preispitale regulativnu strukturu kao osnovu za sprovođenje Agende 21 ili odredile minimum regulativnih standarda neophodnih da bi se zaštitilo okruženje. Ovo je u potpunosti oblast koja će se razvijati u narednih pet godina.

Postojale su, ipak, značajne aktivnosti u pripremi i uvođenju kodeksa ponašanja. Istraživanje koje je nedavno preduzeo Program za životnu sredinu Ujedinjenih nacija (Privreda i okruženje/Centar za programske aktivnosti) pokazalo je da danas postoji preko 100 ovakvih kodeksa koji se odnose na privredu, nacionalne turističke organizacije i putnike. Primeri obuhvataju kodekse koje je donelo Udruženje turističke privrede Kanade, Turistička organizacija Engleske, Svetski savet za putovanje i turizam, Annapurna Conservation Area i Američko udruženje putničkih agencija.

Neke vlade i NTO su razvile ekonomske mehanizme čiji je cilj poboljšanje ponašanja u vezi sa životnom sredinom. Na primer, ovakvi mehanizmi su korišćeni da obezbede da organizatori putovanja štite okruženje od koga zavise u zaštićenim oblastima na Novom Zelandu, Great Barrier Reef Marine parku u Australiji i mnogim od nacionalnih parkova u SAD. Na Novom Zelandu se kombinuju dozvole i podsticaji da bi se došlo do unapređenja okruženja. Ova zemlja je takođe objedinila svu zakonsku regulativu u vezi sa životnom sredinom u Državnim zakonu o upravljanju resursima, što je olakšalo njeno razumevanje - i donosiocima propisa i preduzećima - i uključivanje u svakodnevno poslovanje.

Prioritetna oblast II: ustanovljavanje ekonomskih, društvenih, kulturnih i ekoloških uticaja koji nastaju poslovanjem organizacija

Cilj: ispitati unutrašnje aktivnosti organizacije da bi se ocenio uticaj sopstvenih aktivnosti na održivi razvoj.

Nijedna organizacija ne može podržavati vrednosti održivog turizma dok nije sigurna da je sagledala uticaj sopstvenih aktivnosti pri prelasku na održivi razvoj. Da bi to postigla, potrebno je da oceni ekonomske, društvene, kulturne i ekološke uticaje svojih aktivnosti i osmisli planove za poboljšanje da bi:

- ~~1~~ maksimalno efikasno koristila resurse, kao što su energija i voda
- ~~2~~ ona odgovarajućim obradila otpadne vode pre ispuštanja ili, gde god je to moguće, reciklirala i ponovo je koristila u svojim aktivnostima
- ~~3~~ minimizirala stvaranje otpada kroz programe za smanjenje potrošnje, ponovnu upotrebu proizvoda i recikliranih materijala gde god je to moguće; neizbežni otpad treba da bude odložen odgovorno
- ~~4~~ smanjila upotrebu potencijalno opasnih supstanci na minimum i odgovorno izvršila odlaganje otpadaka i ostataka
- ~~5~~ podstakla zaposlene da koriste "meke" oblike prevoza (bicikli, pešanje, itd.) gde god je to moguće
- ~~6~~ usvojila politike i programe za pružanje jednakih mogućnosti zapošljavanja, što se posebno odnosi na potrebe žena i domaćeg stanovništva
- ~~7~~ komunicirala ekološkim porukama sa zaposlenima i sa poslovnim partnerima, da bi pomogla ostvarivanje održivih vidova potrošnje
- ~~8~~ obezbedila da marketing organizacije daje pravu sliku o karakteristikama destinacije i upućuje klijente na to kako mogu pomoći u oživanju njenih jedinstvenih ekoloških i kulturnih kvaliteta.

Svetska iskustva

Svetski savet za putovanje i turizam je 1994. godine uveo GREEN GLOBE (Zelena planeta), međunarodni program za upravljanje okruženjem i svest o njemu, namenjen turističkoj privredi, dostupan za sva preduzeća bez obzira na veličinu, vrstu i lokaciju, posvećen unapređenju prakse oživanja okruženja. Program je podržan nizom dokumenata stvorenih da pomognu zaposlenima na svim nivoima u ostvarenju unapređenja životne sredine.

Jedan broj NTO, uključujući SATOUR (Turistička organizacija Južne Afrike), Ministarstvo turizma Bahama, Turizam Xersija i Ministarstvo turizma Belize-a, pristupili su ovom programu.

Pored toga, 22 poslovna udruženja su postala saradnici iz oblasti privrede ovog programa, što je podiglo svest o ovim pitanjima među njihovim članovima.

Prioritetna oblast III: obuka, obrazovanje i društvena svest

Cilj: obrazovati sve učesnike putovanja i turizma o potrebi za razvojem održivih oblika turizma i pružiti im neophodna znanja da bi ispunile zadatke u tom smislu.

Loše upravljanje turizmom može prouzrokovati štete po životnu sredinu i kulturu i, u krajnjoj liniji, ekonomsko nazadovanje. U najvećem broju slučajeva, ovo se događa više iz neznanja nego iz namere. Obučavanje i obrazovanje sadašnjih i budućih upravljača je bitan korak u postizanju ciljeva Agende 21.

Ovo obučavanje ima dva sastavna dela. Prvo, neophodno je podizanje svesti o prirodi i nizu pitanja održivog razvoja. Drugo, potrebno je podučavanje o znanjima koja dovode do ostvarenja održivog razvoja. Organizacije na koje se odnosi ovo poglavlje igraju važnu ulogu u ostvarenju prvog dela, ali je manje verovatno da su više kod drugog.

Priroda turističke privrede znači i to da je ona idealno mesto za podizanje društvene svesti o pitanjima životne sredine, korišćenjem povoljnih mogućnosti za razmenu mišljenja sa lokalnim zajednicama koje primaju turiste i turistima, kao i sa zaposlenima. Organi vlade, NTO i poslovna udruženja mogu mnogo učiniti u olakšavanju i unapređenju ove uloge.

Da bi se povećao učinak u ovoj prioritetnoj oblasti, organizacije treba da:

- ~~1.~~ ~~2.~~ ~~3.~~ ~~4.~~ ~~5.~~ ~~6.~~ ~~7.~~ ~~8.~~ ~~9.~~ ~~10.~~ ~~11.~~ ~~12.~~ ~~13.~~ ~~14.~~ ~~15.~~ ~~16.~~ ~~17.~~ ~~18.~~ ~~19.~~ ~~20.~~ ~~21.~~ ~~22.~~ ~~23.~~ ~~24.~~ ~~25.~~ ~~26.~~ ~~27.~~ ~~28.~~ ~~29.~~ ~~30.~~ ~~31.~~ ~~32.~~ ~~33.~~ ~~34.~~ ~~35.~~ ~~36.~~ ~~37.~~ ~~38.~~ ~~39.~~ ~~40.~~ ~~41.~~ ~~42.~~ ~~43.~~ ~~44.~~ ~~45.~~ ~~46.~~ ~~47.~~ ~~48.~~ ~~49.~~ ~~50.~~ ~~51.~~ ~~52.~~ ~~53.~~ ~~54.~~ ~~55.~~ ~~56.~~ ~~57.~~ ~~58.~~ ~~59.~~ ~~60.~~ ~~61.~~ ~~62.~~ ~~63.~~ ~~64.~~ ~~65.~~ ~~66.~~ ~~67.~~ ~~68.~~ ~~69.~~ ~~70.~~ ~~71.~~ ~~72.~~ ~~73.~~ ~~74.~~ ~~75.~~ ~~76.~~ ~~77.~~ ~~78.~~ ~~79.~~ ~~80.~~ ~~81.~~ ~~82.~~ ~~83.~~ ~~84.~~ ~~85.~~ ~~86.~~ ~~87.~~ ~~88.~~ ~~89.~~ ~~90.~~ ~~91.~~ ~~92.~~ ~~93.~~ ~~94.~~ ~~95.~~ ~~96.~~ ~~97.~~ ~~98.~~ ~~99.~~ ~~100.~~ ~~101.~~ ~~102.~~ ~~103.~~ ~~104.~~ ~~105.~~ ~~106.~~ ~~107.~~ ~~108.~~ ~~109.~~ ~~110.~~ ~~111.~~ ~~112.~~ ~~113.~~ ~~114.~~ ~~115.~~ ~~116.~~ ~~117.~~ ~~118.~~ ~~119.~~ ~~120.~~ ~~121.~~ ~~122.~~ ~~123.~~ ~~124.~~ ~~125.~~ ~~126.~~ ~~127.~~ ~~128.~~ ~~129.~~ ~~130.~~ ~~131.~~ ~~132.~~ ~~133.~~ ~~134.~~ ~~135.~~ ~~136.~~ ~~137.~~ ~~138.~~ ~~139.~~ ~~140.~~ ~~141.~~ ~~142.~~ ~~143.~~ ~~144.~~ ~~145.~~ ~~146.~~ ~~147.~~ ~~148.~~ ~~149.~~ ~~150.~~ ~~151.~~ ~~152.~~ ~~153.~~ ~~154.~~ ~~155.~~ ~~156.~~ ~~157.~~ ~~158.~~ ~~159.~~ ~~160.~~ ~~161.~~ ~~162.~~ ~~163.~~ ~~164.~~ ~~165.~~ ~~166.~~ ~~167.~~ ~~168.~~ ~~169.~~ ~~170.~~ ~~171.~~ ~~172.~~ ~~173.~~ ~~174.~~ ~~175.~~ ~~176.~~ ~~177.~~ ~~178.~~ ~~179.~~ ~~180.~~ ~~181.~~ ~~182.~~ ~~183.~~ ~~184.~~ ~~185.~~ ~~186.~~ ~~187.~~ ~~188.~~ ~~189.~~ ~~190.~~ ~~191.~~ ~~192.~~ ~~193.~~ ~~194.~~ ~~195.~~ ~~196.~~ ~~197.~~ ~~198.~~ ~~199.~~ ~~200.~~ ~~201.~~ ~~202.~~ ~~203.~~ ~~204.~~ ~~205.~~ ~~206.~~ ~~207.~~ ~~208.~~ ~~209.~~ ~~210.~~ ~~211.~~ ~~212.~~ ~~213.~~ ~~214.~~ ~~215.~~ ~~216.~~ ~~217.~~ ~~218.~~ ~~219.~~ ~~220.~~ ~~221.~~ ~~222.~~ ~~223.~~ ~~224.~~ ~~225.~~ ~~226.~~ ~~227.~~ ~~228.~~ ~~229.~~ ~~230.~~ ~~231.~~ ~~232.~~ ~~233.~~ ~~234.~~ ~~235.~~ ~~236.~~ ~~237.~~ ~~238.~~ ~~239.~~ ~~240.~~ ~~241.~~ ~~242.~~ ~~243.~~ ~~244.~~ ~~245.~~ ~~246.~~ ~~247.~~ ~~248.~~ ~~249.~~ ~~250.~~ ~~251.~~ ~~252.~~ ~~253.~~ ~~254.~~ ~~255.~~ ~~256.~~ ~~257.~~ ~~258.~~ ~~259.~~ ~~260.~~ ~~261.~~ ~~262.~~ ~~263.~~ ~~264.~~ ~~265.~~ ~~266.~~ ~~267.~~ ~~268.~~ ~~269.~~ ~~270.~~ ~~271.~~ ~~272.~~ ~~273.~~ ~~274.~~ ~~275.~~ ~~276.~~ ~~277.~~ ~~278.~~ ~~279.~~ ~~280.~~ ~~281.~~ ~~282.~~ ~~283.~~ ~~284.~~ ~~285.~~ ~~286.~~ ~~287.~~ ~~288.~~ ~~289.~~ ~~290.~~ ~~291.~~ ~~292.~~ ~~293.~~ ~~294.~~ ~~295.~~ ~~296.~~ ~~297.~~ ~~298.~~ ~~299.~~ ~~300.~~ ~~301.~~ ~~302.~~ ~~303.~~ ~~304.~~ ~~305.~~ ~~306.~~ ~~307.~~ ~~308.~~ ~~309.~~ ~~310.~~ ~~311.~~ ~~312.~~ ~~313.~~ ~~314.~~ ~~315.~~ ~~316.~~ ~~317.~~ ~~318.~~ ~~319.~~ ~~320.~~ ~~321.~~ ~~322.~~ ~~323.~~ ~~324.~~ ~~325.~~ ~~326.~~ ~~327.~~ ~~328.~~ ~~329.~~ ~~330.~~ ~~331.~~ ~~332.~~ ~~333.~~ ~~334.~~ ~~335.~~ ~~336.~~ ~~337.~~ ~~338.~~ ~~339.~~ ~~340.~~ ~~341.~~ ~~342.~~ ~~343.~~ ~~344.~~ ~~345.~~ ~~346.~~ ~~347.~~ ~~348.~~ ~~349.~~ ~~350.~~ ~~351.~~ ~~352.~~ ~~353.~~ ~~354.~~ ~~355.~~ ~~356.~~ ~~357.~~ ~~358.~~ ~~359.~~ ~~360.~~ ~~361.~~ ~~362.~~ ~~363.~~ ~~364.~~ ~~365.~~ ~~366.~~ ~~367.~~ ~~368.~~ ~~369.~~ ~~370.~~ ~~371.~~ ~~372.~~ ~~373.~~ ~~374.~~ ~~375.~~ ~~376.~~ ~~377.~~ ~~378.~~ ~~379.~~ ~~380.~~ ~~381.~~ ~~382.~~ ~~383.~~ ~~384.~~ ~~385.~~ ~~386.~~ ~~387.~~ ~~388.~~ ~~389.~~ ~~390.~~ ~~391.~~ ~~392.~~ ~~393.~~ ~~394.~~ ~~395.~~ ~~396.~~ ~~397.~~ ~~398.~~ ~~399.~~ ~~400.~~ ~~401.~~ ~~402.~~ ~~403.~~ ~~404.~~ ~~405.~~ ~~406.~~ ~~407.~~ ~~408.~~ ~~409.~~ ~~410.~~ ~~411.~~ ~~412.~~ ~~413.~~ ~~414.~~ ~~415.~~ ~~416.~~ ~~417.~~ ~~418.~~ ~~419.~~ ~~420.~~ ~~421.~~ ~~422.~~ ~~423.~~ ~~424.~~ ~~425.~~ ~~426.~~ ~~427.~~ ~~428.~~ ~~429.~~ ~~430.~~ ~~431.~~ ~~432.~~ ~~433.~~ ~~434.~~ ~~435.~~ ~~436.~~ ~~437.~~ ~~438.~~ ~~439.~~ ~~440.~~ ~~441.~~ ~~442.~~ ~~443.~~ ~~444.~~ ~~445.~~ ~~446.~~ ~~447.~~ ~~448.~~ ~~449.~~ ~~450.~~ ~~451.~~ ~~452.~~ ~~453.~~ ~~454.~~ ~~455.~~ ~~456.~~ ~~457.~~ ~~458.~~ ~~459.~~ ~~460.~~ ~~461.~~ ~~462.~~ ~~463.~~ ~~464.~~ ~~465.~~ ~~466.~~ ~~467.~~ ~~468.~~ ~~469.~~ ~~470.~~ ~~471.~~ ~~472.~~ ~~473.~~ ~~474.~~ ~~475.~~ ~~476.~~ ~~477.~~ ~~478.~~ ~~479.~~ ~~480.~~ ~~481.~~ ~~482.~~ ~~483.~~ ~~484.~~ ~~485.~~ ~~486.~~ ~~487.~~ ~~488.~~ ~~489.~~ ~~490.~~ ~~491.~~ ~~492.~~ ~~493.~~ ~~494.~~ ~~495.~~ ~~496.~~ ~~497.~~ ~~498.~~ ~~499.~~ ~~500.~~ ~~501.~~ ~~502.~~ ~~503.~~ ~~504.~~ ~~505.~~ ~~506.~~ ~~507.~~ ~~508.~~ ~~509.~~ ~~510.~~ ~~511.~~ ~~512.~~ ~~513.~~ ~~514.~~ ~~515.~~ ~~516.~~ ~~517.~~ ~~518.~~ ~~519.~~ ~~520.~~ ~~521.~~ ~~522.~~ ~~523.~~ ~~524.~~ ~~525.~~ ~~526.~~ ~~527.~~ ~~528.~~ ~~529.~~ ~~530.~~ ~~531.~~ ~~532.~~ ~~533.~~ ~~534.~~ ~~535.~~ ~~536.~~ ~~537.~~ ~~538.~~ ~~539.~~ ~~540.~~ ~~541.~~ ~~542.~~ ~~543.~~ ~~544.~~ ~~545.~~ ~~546.~~ ~~547.~~ ~~548.~~ ~~549.~~ ~~550.~~ ~~551.~~ ~~552.~~ ~~553.~~ ~~554.~~ ~~555.~~ ~~556.~~ ~~557.~~ ~~558.~~ ~~559.~~ ~~560.~~ ~~561.~~ ~~562.~~ ~~563.~~ ~~564.~~ ~~565.~~ ~~566.~~ ~~567.~~ ~~568.~~ ~~569.~~ ~~570.~~ ~~571.~~ ~~572.~~ ~~573.~~ ~~574.~~ ~~575.~~ ~~576.~~ ~~577.~~ ~~578.~~ ~~579.~~ ~~580.~~ ~~581.~~ ~~582.~~ ~~583.~~ ~~584.~~ ~~585.~~ ~~586.~~ ~~587.~~ ~~588.~~ ~~589.~~ ~~590.~~ ~~591.~~ ~~592.~~ ~~593.~~ ~~594.~~ ~~595.~~ ~~596.~~ ~~597.~~ ~~598.~~ ~~599.~~ ~~600.~~ ~~601.~~ ~~602.~~ ~~603.~~ ~~604.~~ ~~605.~~ ~~606.~~ ~~607.~~ ~~608.~~ ~~609.~~ ~~610.~~ ~~611.~~ ~~612.~~ ~~613.~~ ~~614.~~ ~~615.~~ ~~616.~~ ~~617.~~ ~~618.~~ ~~619.~~ ~~620.~~ ~~621.~~ ~~622.~~ ~~623.~~ ~~624.~~ ~~625.~~ ~~626.~~ ~~627.~~ ~~628.~~ ~~629.~~ ~~630.~~ ~~631.~~ ~~632.~~ ~~633.~~ ~~634.~~ ~~635.~~ ~~636.~~ ~~637.~~ ~~638.~~ ~~639.~~ ~~640.~~ ~~641.~~ ~~642.~~ ~~643.~~ ~~644.~~ ~~645.~~ ~~646.~~ ~~647.~~ ~~648.~~ ~~649.~~ ~~650.~~ ~~651.~~ ~~652.~~ ~~653.~~ ~~654.~~ ~~655.~~ ~~656.~~ ~~657.~~ ~~658.~~ ~~659.~~ ~~660.~~ ~~661.~~ ~~662.~~ ~~663.~~ ~~664.~~ ~~665.~~ ~~666.~~ ~~667.~~ ~~668.~~ ~~669.~~ ~~670.~~ ~~671.~~ ~~672.~~ ~~673.~~ ~~674.~~ ~~675.~~ ~~676.~~ ~~677.~~ ~~678.~~ ~~679.~~ ~~680.~~ ~~681.~~ ~~682.~~ ~~683.~~ ~~684.~~ ~~685.~~ ~~686.~~ ~~687.~~ ~~688.~~ ~~689.~~ ~~690.~~ ~~691.~~ ~~692.~~ ~~693.~~ ~~694.~~ ~~695.~~ ~~696.~~ ~~697.~~ ~~698.~~ ~~699.~~ ~~700.~~ ~~701.~~ ~~702.~~ ~~703.~~ ~~704.~~ ~~705.~~ ~~706.~~ ~~707.~~ ~~708.~~ ~~709.~~ ~~710.~~ ~~711.~~ ~~712.~~ ~~713.~~ ~~714.~~ ~~715.~~ ~~716.~~ ~~717.~~ ~~718.~~ ~~719.~~ ~~720.~~ ~~721.~~ ~~722.~~ ~~723.~~ ~~724.~~ ~~725.~~ ~~726.~~ ~~727.~~ ~~728.~~ ~~729.~~ ~~730.~~ ~~731.~~ ~~732.~~ ~~733.~~ ~~734.~~ ~~735.~~ ~~736.~~ ~~737.~~ ~~738.~~ ~~739.~~ ~~740.~~ ~~741.~~ ~~742.~~ ~~743.~~ ~~744.~~ ~~745.~~ ~~746.~~ ~~747.~~ ~~748.~~ ~~749.~~ ~~750.~~ ~~751.~~ ~~752.~~ ~~753.~~ ~~754.~~ ~~755.~~ ~~756.~~ ~~757.~~ ~~758.~~ ~~759.~~ ~~760.~~ ~~761.~~ ~~762.~~ ~~763.~~ ~~764.~~ ~~765.~~ ~~766.~~ ~~767.~~ ~~768.~~ ~~769.~~ ~~770.~~ ~~771.~~ ~~772.~~ ~~773.~~ ~~774.~~ ~~775.~~ ~~776.~~ ~~777.~~ ~~778.~~ ~~779.~~ ~~780.~~ ~~781.~~ ~~782.~~ ~~783.~~ ~~784.~~ ~~785.~~ ~~786.~~ ~~787.~~ ~~788.~~ ~~789.~~ ~~790.~~ ~~791.~~ ~~792.~~ ~~793.~~ ~~794.~~ ~~795.~~ ~~796.~~ ~~797.~~ ~~798.~~ ~~799.~~ ~~800.~~ ~~801.~~ ~~802.~~ ~~803.~~ ~~804.~~ ~~805.~~ ~~806.~~ ~~807.~~ ~~808.~~ ~~809.~~ ~~810.~~ ~~811.~~ ~~812.~~ ~~813.~~ ~~814.~~ ~~815.~~ ~~816.~~ ~~817.~~ ~~818.~~ ~~819.~~ ~~820.~~ ~~821.~~ ~~822.~~ ~~823.~~ ~~824.~~ ~~825.~~ ~~826.~~ ~~827.~~ ~~828.~~ ~~829.~~ ~~830.~~ ~~831.~~ ~~832.~~ ~~833.~~ ~~834.~~ ~~835.~~ ~~836.~~ ~~837.~~ ~~838.~~ ~~839.~~ ~~840.~~ ~~841.~~ ~~842.~~ ~~843.~~ ~~844.~~ ~~845.~~ ~~846.~~ ~~847.~~ ~~848.~~ ~~849.~~ ~~850.~~ ~~851.~~ ~~852.~~ ~~853.~~ ~~854.~~ ~~855.~~ ~~856.~~ ~~857.~~ ~~858.~~ ~~859.~~ ~~860.~~ ~~861.~~ ~~862.~~ ~~863.~~ ~~864.~~ ~~865.~~ ~~866.~~ ~~867.~~ ~~868.~~ ~~869.~~ ~~870.~~ ~~871.~~ ~~872.~~ ~~873.~~ ~~874.~~ ~~875.~~ ~~876.~~ ~~877.~~ ~~878.~~ ~~879.~~ ~~880.~~ ~~881.~~ ~~882.~~ ~~883.~~ ~~884.~~ ~~885.~~ ~~886.~~ ~~887.~~ ~~888.~~ ~~889.~~ ~~890.~~ ~~891.~~ ~~892.~~ ~~893.~~ ~~894.~~ ~~895.~~ ~~896.~~ ~~897.~~ ~~898.~~ ~~899.~~ ~~900.~~ ~~901.~~ ~~902.~~ ~~903.~~ ~~904.~~ ~~905.~~ ~~906.~~ ~~907.~~ ~~908.~~ ~~909.~~ ~~910.~~ ~~911.~~ ~~912.~~ ~~913.~~ ~~914.~~ ~~915.~~ ~~916.~~ ~~917.~~ ~~918.~~ ~~919.~~ ~~920.~~ ~~921.~~ ~~922.~~ ~~923.~~ ~~924.~~ ~~925.~~ ~~926.~~ ~~927.~~ ~~928.~~ ~~929.~~ ~~930.~~ ~~931.~~ ~~932.~~ ~~933.~~ ~~934.~~ ~~935.~~ ~~936.~~ ~~937.~~ ~~938.~~ ~~939.~~ ~~940.~~ ~~941.~~ ~~942.~~ ~~943.~~ ~~944.~~ ~~945.~~ ~~946.~~ ~~947.~~ ~~948.~~ ~~949.~~ ~~950.~~ ~~951.~~ ~~952.~~ ~~953.~~ ~~954.~~ ~~955.~~ ~~956.~~ ~~957.~~ ~~958.~~ ~~959.~~ ~~960.~~ ~~961.~~ ~~962.~~ ~~963.~~ ~~964.~~ ~~965.~~ ~~966.~~ ~~967.~~ ~~968.~~ ~~969.~~ ~~970.~~ ~~971.~~ ~~972.~~ ~~973.~~ ~~974.~~ ~~975.~~ ~~976.~~ ~~977.~~ ~~978.~~ ~~979.~~ ~~980.~~ ~~981.~~ ~~982.~~ ~~983.~~ ~~984.~~ ~~985.~~ ~~986.~~ ~~987.~~ ~~988.~~ ~~989.~~ ~~990.~~ ~~991.~~ ~~992.~~ ~~993.~~ ~~994.~~ ~~995.~~ ~~996.~~ ~~997.~~ ~~998.~~ ~~999.~~ ~~1000.~~ ~~1001.~~ ~~1002.~~ ~~1003.~~ ~~1004.~~ ~~1005.~~ ~~1006.~~ ~~1007.~~ ~~1008.~~ ~~1009.~~ ~~1010.~~ ~~1011.~~ ~~1012.~~ ~~1013.~~ ~~1014.~~ ~~1015.~~ ~~1016.~~ ~~1017.~~ ~~1018.~~ ~~1019.~~ ~~1020.~~ ~~1021.~~ ~~1022.~~ ~~1023.~~ ~~1024.~~ ~~1025.~~ ~~1026.~~ ~~1027.~~ ~~1028.~~ ~~1029.~~ ~~1030.~~ ~~1031.~~ ~~1032.~~ ~~1033.~~ ~~1034.~~ ~~1035.~~ ~~1036.~~ ~~1037.~~ ~~1038.~~ ~~1039.~~ ~~1040.~~ ~~1041.~~ ~~1042.~~ ~~1043.~~ ~~1044.~~ ~~1045.~~ ~~1046.~~ ~~1047.~~ ~~1048.~~ ~~1049.~~ ~~1050.~~ ~~1051.~~ ~~1052.~~ ~~1053.~~ ~~1054.~~ ~~1055.~~ ~~1056.~~ ~~1057.~~ ~~1058.~~ ~~1059.~~ ~~1060.~~ ~~1061.~~ ~~1062.~~ ~~1063.~~ ~~1064.~~ ~~1065.~~ ~~1066.~~ ~~1067.~~ ~~1068.~~ ~~1069.~~ ~~1070.~~ ~~1071.~~ ~~1072.~~ ~~1073.~~ ~~1074.~~ ~~1075.~~ ~~1076.~~ ~~1077.~~ ~~1078.~~ ~~1079.~~ ~~1080.~~ ~~1081.~~ ~~1082.~~ ~~1083.~~ ~~1084.~~ ~~1085.~~ ~~1086.~~ ~~1087.~~ ~~1088.~~ ~~1089.~~ ~~1090.~~ ~~1091.~~ ~~1092.~~ ~~1093.~~ ~~1094.~~ ~~1095.~~ ~~1096.~~ ~~1097.~~ ~~1098.~~ ~~1099.~~ ~~1100.~~ ~~1101.~~ ~~1102.~~ ~~1103.~~ ~~1104.~~ ~~1105.~~ ~~1106.~~ ~~1107.~~ ~~1108.~~ ~~1109.~~ ~~1110.~~ ~~1111.~~ ~~1112.~~ ~~1113.~~ ~~1114.~~ ~~1115.~~ ~~1116.~~ ~~1117.~~ ~~1118.~~ ~~1119.~~ ~~1120.~~ ~~1121.~~ ~~1122.~~ ~~1123.~~ ~~1124.~~ ~~1125.~~ ~~1126.~~ ~~1127.~~ ~~1128.~~ ~~1129.~~ ~~1130.~~ ~~1131.~~ ~~1132.~~ ~~1133.~~ ~~1134.~~ ~~1135.~~ ~~1136.~~ ~~1137.~~ ~~1138.~~ ~~1139.~~ ~~1140.~~ ~~1141.~~ ~~1142.~~ ~~1143.~~ ~~1144.~~ ~~1145.~~ ~~1146.~~ ~~1147.~~ ~~1148.~~ ~~1149.~~ ~~1150.~~ ~~1151.~~ ~~1152.~~ ~~1153.~~ ~~1154.~~ ~~1155.~~ ~~1156.~~ ~~1157.~~ ~~1158.~~ ~~1159.~~ ~~1160.~~ ~~1161.~~ ~~1162.~~ ~~1163.~~ ~~1164.~~ ~~1165.~~ ~~1166.~~ ~~1167.~~ ~~1168.~~ ~~1169.~~ ~~1170.~~ ~~1171.~~ ~~1172.~~ ~~1173.~~ ~~1174.~~ ~~1175.~~ ~~1176.~~ ~~1177.~~ ~~1178.~~ ~~1179.~~ ~~1180.~~ ~~1181.~~ ~~1182.~~ ~~1183.~~ ~~1184.~~ ~~1185.~~ ~~1186.~~ ~~1187.~~ ~~1188.~~ ~~1189.~~ ~~1190.~~ ~~1191.~~ ~~1192.~~ ~~1193.~~ ~~1194.~~ ~~1195.~~ ~~1196.~~ ~~1197.~~ ~~1198.~~ ~~1199.~~ ~~1200.~~ ~~1201.~~ ~~1202.~~ ~~1203.~~ ~~1204.~~ ~~1205.~~ ~~1206.~~ ~~1207.~~ ~~1208.~~ ~~1209.~~ ~~1210.~~ ~~1211.~~ ~~1212.~~ ~~1213.~~ ~~1214.~~ ~~1215.~~ ~~1216.~~ ~~1217.~~ ~~1218.~~ ~~1219.~~ ~~1220.~~ ~~1221.~~ ~~1222.~~ ~~1223.~~ ~~1224.~~ ~~1225.~~ ~~1226.~~ ~~1227.~~ ~~1228.~~ ~~1229.~~ ~~1230.~~ ~~1231.~~ ~~1232.~~ ~~1233.~~ ~~1234.~~ ~~1235.~~ ~~1236.~~ ~~1237.~~ ~~1238.~~ ~~1239.~~ ~~1240.~~ ~~1241.~~ ~~1242.~~ ~~1243.~~ ~~1244.~~ ~~1245.~~ ~~1246.~~ ~~1247.~~ ~~1248.~~ ~~1249.~~ ~~1250.~~ ~~1251.~~ ~~1252.~~ ~~1253.~~ ~~1254.~~ ~~1255.~~ ~~1256.~~ ~~1257.~~ ~~1258.~~ ~~1259.~~ ~~1260.~~ ~~1261.~~ ~~1262.~~ ~~1263.~~ ~~1264.~~ ~~1265.~~ ~~1266.~~ ~~1267.~~ ~~1268.~~ ~~1269.~~ ~~1270.~~ ~~1271.~~ ~~1272.~~ ~~1273.~~ ~~1274.~~ ~~1275.~~ ~~1276.~~ ~~1277.~~ ~~1278.~~ ~~1279.~~ ~~1280.~~ ~~1281.~~ ~~1282.~~ ~~1283.~~ ~~1284.~~ ~~1~~

Svetska iskustva

Međunarodna Mreža centara za obrazovanje i obuku Svetske turističke organizacije (14 centara koji se nalaze u svim regionima sveta) postoji da bi unapređivala kvalitet u turizmu, obrazovanje i obučavanje, kao i da unapređuje strateško partnerstvo između javnog i privatnog sektora u skladu sa Agendom 21. Nedavno, Mreža je uzela aktivnu ulogu u organizovanju seminara obuke o održivom razvoju turizma. Pored toga, Svetska turistička organizacija je saradivala sa NTO Indije, Brazila i Rusije u pripremi tečaja o "Planiranju razvoja održivog turizma na lokalnom nivou". Tečaj pruža sveobuhvatna znanja o razvijanju odgovarajućih proizvoda za održivi turizam i obučava učesnike da podeli ovo znanje među svojim kolegama kada se vrate na posao.

WTTC je 1994. godine ustanovio Centar za ljudske resurse da bi se ispitale opšte potrebe za obučavanjem u ovoj grani privrede i tako pomoglo u obezbeđivanju da budući upravljači budu opremljeni znanjem koje je potrebno da bi se ostvarila održiva privreda.

Prioritetna oblast IV: planiranje odr`ivog razvoja turizma

Cilj: pripremiti i primeniti efikasne planske mere kori{}enja zemlji{ta koje maksimiziraju mogu}e ekolo{ke i ekonomske uticaje turizma, istovremeno minimiziraju}i mogu}e ekolo{ke ili kulturne {tete.

Turizam ima veliku mogu}nost da donese ekonomski napredak i unapredi `ivotnu sredinu destinacijama u kojima deluje. Lo{e planiran i vo|en turizam mo`e, ipak, naneti {tetu ba{ onim resursima na kojima je zasnovan. Degradacija okru`enja i kulture mo`e biti izbegnuta usvajanjem i primenom odgovaraju}ih planskih mera. Organizacije na koje se ovo poglavlje odnosi imaju idealno mesto za preporu-ivanje razvoja ovakvih planskih mera i olak{avanje komunikacije izme|u svih drugih u-esnika, kako bi se postigla op{ta saglasnost pri njihovoj primeni.

U ovoj oblasti, organi vlade, NTO i, gde je to pogodno, poslovna udru`enja, treba da:

- ~~☒~~ ~~☒~~ sara|uju sa lokalnim i regionalnim organima zadu`enim za planiranje, da bi se podigla svest o mogu}im problemima vezanim za lo{e planiranje i upravljanje u turizmu
- ~~☒~~ ~~☒~~ upoznaju lokalne organe sa sastavnim delovima odr`ive turisti-ke destinacije, pru`aju}i im uputstva, kao {to su ona sadr`ana u publikaciji Svetske turisti-ke organizacije "Odr`ivi razvoj turizma: Vodi- za lokalne planere"
- ~~☒~~ ~~☒~~ vode razvoj turizma u posebno osetljivim i za{ti}enim oblastima; u nekim slu-ajevima, ovo mo`e uklju-ivati preporu-ivanje kompletne procene uticaja na okru`enje pre odluke o razvoju ili -ak preporuku protiv bilo kakvog razvoja
- ~~☒~~ ~~☒~~ obezbede da planska regulativa, mere ili uputstva budu primenljivi i odgovaraju}i za vo|enje efikasne politike kroz dobrovoljnost ili zakonska sredstva
- ~~☒~~ ~~☒~~ pomognu lokalnim i regionalnim organima vlasti da procene "kapacitet" destinacije u odnosu na dostupnost kriti-nih resursa (zemlji{te, voda, energija, infrastrukturna opremljenost itd.), elemente okru`enja (zdravlje ekosistema i brodiverzitet) i elemente kulture

- ~~☒~~ ~~☒~~ u oblasti saobra}aja:
 - ~~☒~~ ~~☒~~ razviju i unaprede tro{kovno efektivne, efikasne, manje zagra|uju}e transportne sisteme
 - ~~☒~~ ~~☒~~ sara|uju sa lokalnim organima vlasti i preduze}ima da bi obezbedili efikasno odvijanje javnog prevoza i odr`avanja saobra}ajne infrastrukture
 - ~~☒~~ ~~☒~~ obezbede da se dalji razvoj turizma locira u podru-jima koja su dobro povezana javnim saobra}ajem velikog kapaciteta ili gde je obezbe|ivanje ovakvog prevoza uklju-eno kao deo predlo`enog plana
 - ~~☒~~ ~~☒~~ sara|uju sa organima vlade, zajednicama i preduze}ima turisti-ke privrede radi obezbe|ivanja bezbednih biciklisti-kih i pe{a-kih staza, koje koriste turisti i doma}e stanovni{tvo, i radi primene drugih mera da bi se smanjila potreba za kori{}enjem privatnih motornih vozila za putovanje ka turisti-koj destinaciji i u okviru same destinacije
 - ~~☒~~ ~~☒~~ posvete pa`nju efikasnom upravljanju saobra}ajem, pogotovo u odnosu na avio i drumski saobra}aj
 - ~~☒~~ ~~☒~~ objedine upravljanje kori{}enjem zemlji{ta i saobra}ajem, da bi se smanjila tra`nja za saobra}ajem

- ✓ osiguraju da razvoj turizma i razvoj priobalja budu pre komplementarni nego u suprotnosti, preporu-uju i usvajanje odgovaraju}ih politika, kao {to je "Globalna plava zastava" (Global Blue Flag), da bi se o-uvale i stvorile nove pla`e koje koriste turisti
- ✓ koriste turizam kao instrument dru{tveno-ekonomskog razvoja i za{tite okoline u osetljivim podru-jima, kao {to su priobalne zone, planinski predeli i oblasti bogate biolo{kim diverzitetima.

Dijagram 6 @ivotna sredina i opa`anja turista

a) Faktori `ivotne sredine koji uti-u na odabir mesta za odmor turista u [paniji (%)

Lepi predeli	51
Nezaga ena priroda	23
Kvalitet vode	27
Kvalitet vazduha	22
Obi-aji	16
Arhitektura	13

b) Razlozi putovanja u inostranstvo kod Japanaca (%)

Da u`ivaju u prirodi	72
Da vide poznate turisti-ke atrakcije	56
Da probaju hranu i specijalitete neke zemlje	48
Da u`ivaju u kupovini	43
Da se odmaraju i relaksiraju	38
Da do`ive druga-iju kulturu	36
Da posete muzeje	31
Da odsednu u -uvenim hotelima	22

c) Problemi `ivotne sredine zapa`eni od strane nema-kih turista (%)

	1985.	1998
Prime}eni ozbiljni problemi u vezi sa `ivotnom sredinom	21,9	46,8
Problemi do`ivljeni sa:		
Morima, jezerima i rekama	13,8	30,1
Otpacima	7,5	17,1
Prljavim pla`ama	6,3	13,0
Osu{enim drve}em	6,3	12,8
Degradiranom prirodom	4,5	13,5
Bukom	3,9	11,5

Izvor: a) Boers and Bosch, "Earth as a Holiday Resort"

b) Poon, "Tourism, Technology"

c) Jenner and Smith, "Tourism Industry and the Environment"

Svetska iskustva

Koristi od turizma u-inile su Bermude jednom od najbogatijih zemalja sveta, te su vlada i narod zainteresovani da o-uvaju jedinstveni izgled destinacije, koja privla-i preko 500.000 turista godi{nje. Uspostavljen je zakonski okvir planiranja, koji ograni-ava lokalna doma}instva na posedovanje jednog automobila, zabranjuje iznajmljivanje automobila, ograni-ava dozvoljeni broj brodova u luci, pru`a zakonsku za{titu kitova, delfina, morskih kornja-a i svih vrsta korala, uklju-uju}i stroge kazne za pecaro{e ili rukovaoce ronila-kim -amcima koji o{te}uju obalu. Zabranjuju se svetle}i neonski natpisi, a propisi o gradnji odre|uju da nove zgrade ne smeju biti vi{e od dva sprata i moraju koristiti lokalni arhitektonski stil. Osnovani su nacionalni parkovi i rezervati prirode, a mre`a uskih staza omogu}ava posetiocima da istra`uju bez ugro`avanja osetljive `ivotne sredine.

Turisti-ki Savet Australije (ranije poznat kao Australijsko udru`enje turisti-ke privrede) izdalo je obuhvatne "Ekolo{ke smernice za razvoj turizma". Ove smernice poma`u u-esnicima u razvoju da se utvrde fizi-ki, biolo{ki i dru{tveno-ekonomski faktori koje treba uzeti u obzir pre razvoja. Smernice tako|e poma`u rukovodiocima objekata u pra}enju pokazatelja buke, kvaliteta vode i vazduha, izgradnje i odr`avanja, kao i u pitanjima kulture.

WTO i UNEP su objavile "Smernice za razvoj turizma u nacionalnim parkovima i za{ti}enim oblastima", koje daju primere procesa planiranja koji se koriste {irom sveta i razvijaju principe upravljanja odr`ivim turizmom u za{ti}enim oblastima. Federacija prirode i nacionalnih parkova u publikaciji "Vole}i ih do smrti? Odr`ivi turizam u evropskoj prirodi i nacionalnim parkovima" daje sli-na uputstva za upravlja-e parkovima u Evropi.

Prioritetna oblast V: olak{avanje razmene informacija, znanja i tehnologije koja se odnosi na odr`ivi turizam izme|u razvijenih zemalja i zemalja u razvoju

Cilj: razmenjivati pouke o odr`ivom turizmu izme|u razvijenih zemalja i zemalja u razvoju.

Ovo je verovatno oblast u kojoj odnosne organizacije mogu u-initi najbr`i doprinos razvoju odr`ivog turizma. Mnoge od njih imaju odre|ena iskustva u razvoju odr`ivog turisti-kog proizvoda ili programa, a razmena ovih iskustava – dobrih ili lo{ih – pomo}i }e u saop{tavanju na-ina na koje se mo`e dosti}i odr`ivi turizam. Posebno je zna-ajno da ova razmena za`ivi izme|u razvijenih zemalja i zemalja u razvoju, a naro-ito izme|u zemalja gde turizam nije bio odr`iv i onih gde je turizam nova privredna grana.

U ovoj oblasti, organi vlade, NTO i poslovna udru`enja treba da:

- ~~z~~ prenesu iskustva o odr`ivom razvoju centrima kao {to je baza podataka koja sadr`i pozitivne primere o-uvanja `ivotne sredine pri Svetskom centru za istra`ivanje uticaja putovanja i turizma na `ivotnu sredinu (NWorld Travel & Tourism Environment Research Centre)
- ~~z~~ razvijaju zajedni-ke programe sa manje razvijenim zemljama, kako bi ih uputili u komponente odr`ivog turizma
- ~~z~~ sara|uju sa turisti-kom privredom, a posebno sa multinacionalnim kompanijama, radi upoznavanja sa upotrebom "-istije tehnologije" u turizmu
- ~~z~~ pru`e drugim organizacijama informacije o korisnim resursima i programima, kao {to je "Vodi- za lokalne planere" Svetske turisti-ke organizacije i "Zelena planeta" (GREEN GLOBE)
- ~~z~~ budu doma}ini seminara i prakti-nih radionica, -ija je tema odgovornost za `ivotnu sredinu, drugim organima vlade, NTO-ima i poslovnim udru`enjima
- ~~z~~ upoznaju zemlje u razvoju sa izvorima finansiranja i pru`e im pomo} u stvaranju i razvoju programa odr`ivog turizma; tamo gde ne postoje takvi izvori finansiranja, sara|uju sa odgovaraju}im organima vlade koji }e omogu}iti dostupnost finansiranja programa odr`ivog turizma iz inostranstva.

Dijagram 7 Razvijene zemlje i zemlje u razvoju u me|unarodnom turizmu (% u-e{a)

1980	81,3	18,7
Dolasci		
1989	78,2	21,8
Razvijene zemlje		Zemlje u razvoju
1980	73,3	26,7
Prihod		
1989	77,0	23,0

Izvor: The Earth Council 1994

Svetska iskustva

Konferencije i seminari predstavljaju efikasna sredstva za olakšavanje razmene informacija između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju. Niz sajmova "GLOBE" bio je posebno koristan, jer je okupio NTO-e, multinacionalne kompanije, manja turistička preduzeća, vladine organe, privredu u celini i predstavnike nauke. Tourism Canada je odigrao važnu ulogu domaćina sajma "GLOBE - Tok turizma", gde je stvoren veliki broj plodnih partnerstava i predstavljen koncept održivog turizma, ali i pružen izazov turističkoj privredi s kojim se ona suočavati tokom sledeće decenije.

Poslovna udruženja su takođe mnogo učinila da olakšaju razmenu pozitivnih iskustava. Nagrade, kao što je ASTA Smithsonian Magazine nagrada za pozitivno ponašanje prema okruženju u turističkoj privredi ili nagrade British Airways-a "Turizam za sutrašnjicu" u saradnji sa Turističkom organizacijom Britanije i Federacijom organizatora putovanja, podižu opštu svest o ovim pitanjima. One pružaju koristan način za prenošenje iskustava o razvijanju održivog turističkog proizvoda, dajući im publicitet pred desetinama miliona ljudi.

Partnerstva između organa vlasti zaduženih za turizam i privrednih organizacija predstavljaju još jedan efikasan način razmene informacija. Savez za turizam Južnog Pacifika, na primer, poredio je iskustva u turizmu zemalja -lanica (Kukova ostrva, Fixi, Kiribati, Niue, Papua Nova Gvineja, Solomonska ostrva, Tonga, Tuvalu, Vanuatu i Zapadna Samoa) i sačinio uputstvo za dalji razvoj turizma.

Prioritetna oblast VI: obezbe|ivanje u-e{}a svih oblasti dru{tva

Cilj: obezbediti da sve dru{tvene grupe, uklju-uju}i `ene, doma}e stanovni{tvo, mlade, stare, dobiju mogu}nost da u-estvuju u razvoju odr`ivog turizma.

Koncept odr`ivog razvoja podrazumeva jednakost izme|u generacija i izme|u ljudi. Radno intenzivna priroda turisti-ke privrede zna-i da to mo`e igrati klju-nu ulogu u ovoj oblasti. Organi vlade, NTO-i i poslovna udru`enja mogu preduzeti slede}e akcije radi obezbe|ivanja da ove mogu}nosti budu podjednako dostupne svim dru{tvenim grupama:

- ~~z~~ pove}anje u-e{}a `ena i doma}eg stanovni{tva u odgovaraju}im oblicima razvoja turizma
- ~~z~~ obezbe|ivanje da u-e{}a doma}eg stanovni{tva u turizmu bude u skladu sa njihovom socijalnom sredinom i kulturom
- ~~z~~ obezbe|ivanje `enama, doma}em stanovni{tvu, mladima i starima mogu}nosti da imaju pristup obu-avanju i unapre|ivanju
- ~~z~~ saradnja sa preduze}ima i obrazovnim institucijama da bi se do{lo do odgovaraju}ih programa obuke
- ~~z~~ obezbe|ivanje uputstava regionalnim organima vlasti za saradnju sa lokalnim zajednicama.

Svetska iskustva

Tekax -ine grad i nekoliko sela na poluostrvu Yucatan u Meksiku, koja je te{ko o{tetio uragan Gilbert 1988. godine. Tokom rekonstrukcije, prona|eni su ostaci grada Maja. Ovakvo otkri}e predstavlja veliki potencijal za turizam, te je dogovoreno od po-etka da stanovni{tvo ovog podru-ja treba da u-estvuje u njegovom razvoju u cilju postizanja maksimalnih ekonomskih efekata.

Uz pomo} lokalnih i federalnih vlasti i nadle`nih turisti-kih organa, preduzeto je iskopavanje na ovom lokalitetu. Lokalni poslovni ljudi i -lanovi lokalne zajednice oformili su grupu radi ispitivanja na-ina upotrebe lokaliteta, da bi se olak{ao ekonomski napredak i za{tita okru`enja.

Plan akcije utvrdio je jedan broj klju-nih strategija za razvoj turizma, uklju-uju}i o-uvanje i za{tita ove zone zbog njenog arheolo{kog zna-aja, program obrazovanja lokalnog stanovni{tva u vezi sa zna-ajem za{tite nalazi{ta Maja, unapre|enje snabdevanja izvorima vode, uno{enje raznovrsnosti u poljoprivrednu proizvodnju kroz turizam i obu-avanje u ovim novim privrednim granama. Ovaj plan se sada primenjuje. Mali hotel u kome }e se sme{tati posetioc i bi}e sagra|en od materijala sa tog terena, imati izgled koji se uklapa u okolinu, a u njemu }e biti zaposleni pripadnici lokalne zajednice.

Postoji mnogo drugih primera inicijative u ovoj oblasti. Naprimer, "MEDNET inicijativa" na Malti, koju vode "Prijatelji Zemlje", bila je doma}in radionica za lokalno stanovni{tvo na kojima je raspravljano o brizi lokalne zajednice u vezi sa turisti-kom privredom i predlo`ene odgovaraju}e aktivnosti za pove}avanje njihovog uklju-ivanja. CAMPFIRE projekat u Zimbabveu poma`e seoskim naseljima da razviju projekte u turizmu i imaju korist od postignutih rezultata. Vlada Australije je zapo-ela

rad na obezbeđivanju potpunog učešća domorodačkih zajednica u okviru turističke privrede; u nekim nacionalnim parkovima, Aborixinima je pružena obuka za vođenje turističkog poslovanja, blisko su uključeni u razvojne aktivnosti i u prevodilačke aktivnosti u turističkim centrima, i dat im je prioritet u zapošljavanju.

Prioritetna oblast VII: projektovanje novih turisti-kih proizvoda sa odr`ivo{}u kao njihovom su{tinom

Cilj: razviti saradnju sa turisti-kom privredom i lokalnim vlastima da bi se obezbedilo da novi turisti-ki proizvodi budu oblikovani tako da budu ekonomski, socijalno, kulturno i ekolo{ki odr`ivi.

Destinacije odr`ivog turizma }e nastati jedino kada svi proizvodi budu oblikovani imaju}i na umu ekolo{ke, kulturne i socio-ekonomske kriterijume. Gre{ke iz pro{losti, kao {to su na primer Malta, ju`na obala [panije, italijanska obala u blizini Romanje, pokazale su da neuspeh u uva`avanju odr`ivosti turizma mo`e biti skupa gre{ka. Prema iskustvu ovih zemalja i mnogih preduze}a, jeftinije je oblikovati odr`ivost i kvalitet proizvoda, nego poku{avati da turiste vratite nakon {to su nezadovoljni oti{li.

NTO moraju imati glavnu ulogu u ovom smislu, koriste}i svoje promotivne aktivnosti da istaknu odr`ivi razvoj, postaju}i glavni centar za prikupljanje i {irenje pozitivnih postupaka vezanih za odr`ivo projektovanje turisti-kih centara, odre|uju}i podru-ja koja bi mogla imati koristi od odr`ivih oblika razvoja turizma i nagra|uju}i izuzetne projekte.

Mnoga podru-ja sa biolo{kom raznovrsno{}u i ekonomskim nazadovanjem mogu tako|e imati koristi od razvoja odr`ivih - ili ekoturisti-kih - proizvoda. Izazov u ovome jeste da se obezbedi da turisti ne vole prirodu "do smrti" i da se lokalno stanovni{tvo ne ose}a otu|enim od sopstvene kulture ili okru`enja.

Mir je preduslov za odr`ivu turisti-ku privredu i, olak{avaju}i kontakt i razumevanje me|u kulturama, dobro osmi{ljeni turisti-ki proizvodi mogu dati zna-ajan doprinos svetskom miru.

Mnoge inicijative u ovoj prioritetnoj oblasti podrazumeva}e potrebu za saradnjom sa drugim organima vlade, lokalnim planerima, preduze}ima turisti-ke privrede, zajednicama i nosiocima razvoja. Organi vlade, NTO i poslovna udru`enja mogu pomo}i u obezbe|ivanju da svi turisti-ki proizvodi budu odr`ivi, preduzimanjem koraka radi:

- ~~•~~ definisanja komponenti odr`ive turisti-ke destinacije u sopstvenom podru-ju nadle`nosti; u vrlo raznovrsnom okru`enju, mo`e biti mnogo pogodnije obezbediti instrumente da bi se pomoglo lokalnim ili regionalnim upravlja-ima da preuzmu ovu ulogu
- ~~•~~ saradnje sa odgovaraju}im organima kao i preduze}ima turisti-ke privrede da bi se razvili i primenili postupci procene uticaja na `ivotnu sredinu
- ~~•~~ obezbe|ivanja da se u daljem razvoju koriste lokalne sirovine iz izvora kojima se upravlja na odr`iv na-in, gde god je to mogu}e
- ~~•~~ obezbe|ivanja da se u dalji razvoj uklju-e odgovaraju}e odredbe za energiju, vodu, otpadnu vodu i otpad, i da se ove odredbe posmatraju u okviru regulative za izgradnju
- ~~•~~ razvijanja alternativnih izvora -iste vode ili sistema za ponovnu upotrebu vode u turisti-kim podru-jima gde je sve`a voda retka i saradnja sa nadle`nim telima u obezbe|ivanju vode na osnovu motoa "ne{to za sve bolje nego sve za neke"
- ~~•~~ obezbe|ivanja da sirovine i gotovi proizvodi uklju-eni u razvoj turizma ne {tete zdravlju ili okru`enju

- o bezbe|ivanja da u izgradnji budu anga`ovane radno intenzivne tehnologije, da bi se stvorila mogućnost zaposlenja, posebno u područjima sa visokom nezaposleno{}u
- o bezbe|ivanja da turisti-ki objekti budu izgra|eni tako da izdr`e prirodne katastrofe, kao {to su oluje, poplave, zemljotresi, lavine i odroni zemlji{ta
- o olak{avanja razmene informacija me|u zemljama, da bi se obezbedilo da u slu-aju prirodne katastrofe posledice po turizam u toj oblasti budu svima saop{tene
- o pomo}i nosiocima razvoja da idu uporedo sa "-istom" tehnologijom, rade}i prema nacrtima kao {to su UNEP-ov Program za -istiju tehnologiju i GREEN GLOBE
- o kori{}enja mogućnosti turisti-ke privrede da promovi{e mir izme|u zemalja i naroda
- o pomo}i korisnicima da, na osnovu informacija, naprave izbor ekolo{ki odgovornih turisti-kih proizvoda, usvajanjem i razvojem odgovaraju}ih i prepoznatljivih zelenih oznaka.

Pored toga, radi obezbe|ivanja da se u potpunosti prizna potencijal turizma u za{titi okru`enja, organi vlade, NTO i poslovna udru`enja treba da:

- o podr`e kori{}enje {uma sa {to manjim uticajem
- o -uvaju planinske sredine kao izvori{ta vode, skladi{ta raznovrsnih biolo{kih vrsta i domove ugro`enih vrsta, obezbe|uju}i pravilno upravljanje planinskim resursima kroz odr`ivi turizam
- o koriste pa`ljivo upravljanje turizmom kao instrument za{tite priobalnih zona
- o podr`e saradnju izme|u poljoprivrede i turizma da bi se za{titilo produktivno ali nedovoljno kori{}eno poljoprivredno zemlji{te
- o koriste turizam kao instrument obnavljanja gradskog ili industrijskog okru`enja.

Dijagram 8 Prebivali{ta koja nestaju

a) Procenat za{ti}enog svetskog zemlji{ta u 1990. godini

b) Prebivali{ta koja nestaju

Prebivali{ta	Procenjeni gubitak (m ² /godinje)
Pra{ume	46.000
[ume (isklju-uju}i tropske)	38.000
Obradivo zemlji{te (u-injeno neproduktivnim zbog erozije)	70.000

Svetska iskustva

Turistička organizacija Engleske udružila je snage sa UK Countryside Commission i Rural Development Commission da pomogne da novi proizvodi budu održivi. Napravljen je vodič, "Zeleno svetlo", koji pomaže preduzećima da usvoje u većoj meri primenu održivosti.

U mnogim mestima, turizam je dokazao svoju vrednost kao način očuvanja biološke raznovrsnosti. Zaštićene oblasti, kao što su Great Barrier Reef Marine Park i Antarktik, dugo se koriste za obezbeđivanje prihoda od turizma uz zaštitu okruženja. Sva lovišta Kenije, Južne Afrike i Zimbabvea takođe koriste turizam kao sredstvo zaštite okruženja, a studije su pokazale ekonomsku vrednost zaštićenih životinja za privlačenje turista. Vlade Beliza, Brazila, Kostarike i Tasmanije su među onima koje trenutno ispituju načine za razvoj svoje turističke privrede kao sredstva očuvanja okruženja i stvaranja ekonomskih mogućnosti za svoje stanovništvo.

Turizam takođe može biti od koristi u gradskom i industrijskom okruženju. U SAD, na primer, on je dao podstrek za rekonstrukciju lučke oblasti Bostona, dok se u Istočnoj Evropi ispituje mogućnost turizma da regeneriše područja delte Dunava.

Vlada Velike Britanije je obezbedila finansiranje, preko mreže regionalnih turističkih organizacija, jednog broja novih programa koji su usmereni na razvoj održivih oblika turizma. "Akcija za turizam i okruženje Devona" je primer ovakvog programa. Njen cilj je da proširi koristi od turizma priobalnih zona, da bi se obezbedila ekonomska korist za poslovanje i zajednice u unutrašnjosti. Ona podržava "meke" oblike prevoza, kao što su autobuski, vožnja biciklom i pešačenje. Saradnja lokalne zajednice i preduzeća, uključujući autobuska preduzeća, pomogla je uspešnosti ostvarenja programa.

Prioritetna oblast VIII: merenje napretka u ostvarivanju odr`ivog razvoja

Cilj: ustanoviti realne pokazatelje odr`ivog razvoja turizma, primenljive na lokalnom i nacionalnom nivou, pomo}u kojih mo`e biti nadgledan i procenjivan napredak.

Efekti inicijativa u odr`ivom turizmu jedino mogu biti pravilno ocenjeni ako su ustanovljeni pokazatelji odr`ivog razvoja. Takvi pokazatelji trebalo bi da odgovaraju potrebama pre svega vlada, NTO-a i poslovnih udru`enja, ali i potrebama lokalnih, regionalnih i dr`avnih vlasti i preduze}ima turisti-ke privrede. Pokazatelji treba da obezbede precizno merenje efektivnosti politika i pomognu u isticanju potencijalno zabrinjavaju}ih pitanja, kao i dostignu}a. Pokazatelji moraju biti, u svakom slu-aju, jednostavni i prakti-ni, oslanjaju}i se na podatke koji mogu biti u potpunosti prikupljeni i lako obra|eni. Razvoj pokazatelja odr`ivog razvoja turizma je oblast u kojoj }e me|unarodna saradnja biti od posebne koristi.

Da bi se razvili i primenili pokazatelji, organi vlade, NTO i poslovna udru`enja treba da:

- ~~z~~razmotre na koji na-in dostupni podaci mogu biti kori{ }eni u oceni napretka u ostvarenju razvoja odr`ivog turizma u njihovoj zemlji; korisni podaci mogu uklju-ivati, na primer, broj turista, ekonomske koristi od turizma za lokalne zajednice, dostupnost snabdevanja vodom, evidenciju zaga|enja vode, broj preduze}a koja recikliraju vodu, doma}instva sa strujom, kapacitet aerodroma itd.
- ~~z~~sara|uju sa Svetskom turisti-kom organizacijom na njenom teku}em programu razvoja grupe klju-nih pokazatelja, koje mogu koristiti lokalne i dr`avne vlasti
- ~~z~~razmenjuju iskustva i pokazatelje sa drugim organizacijama, posebno sa onima u zemljama u razvoju.

Svetska iskustva

Ovo je relativno nova oblast za turizam i veoma malo organizacija je do sada uvelo pokazatelje. U svakom slu-aju, jedan broj NTO-a, uklju-uju}i one u Argentini, Kanadi, Francuskoj, Malti, Meksiku, Holandiji, [paniji, Turskoj i SAD, u-estvovalo je u programu Svetske turisti-ke organizacije za razvoj pokazatelja.

U Holandiji, Ministarstvo privrede je razvilo i isprobalo niz ekolo{kih pokazatelja. Cilj ovog poku{aja je bio pronala`enje ekolo{kog pokazatelja koji bi funkcionisao kao barometar zdravlja turizma na isti na-in na koji ekonomski pokazatelji pokazuju zdravlje ekonomije. Pokazatelji su definisani na makro nivou, nivou destinacije i nivou potro{a-a, za niz pitanja, uklju-uju}i turisti-ku tra`nju i ponudu, socio-demografske informacije, informacije o prirodnoj okolini i druge informacije o okru`enju (na primer, voda, vazduh, sme}e, buka/smrad). Izve{taj o ovom poku{aju predo-en je gore pomenutom programu Svetske turisti-ke organizacije.

Turisti-ke vlasti Baleara ([panija) i Rodosa (Gr-ka) tako|e su u-inile zna-ajne korake napred u ovoj oblasti kroz u-e{ }e u inicijativi ECOMOST Me|unarodne federacije organizatora putovanja (IFTO). Ovaj program je predvi|en za procenu nivoa uticaja turizma na ljudsko dru{tvo i `ivotnu sredinu, kao i za osnovno merenje, na primer, delovanja zaga|enja vode i poslovnih odluka na turizam. Ovakvo merenje je osmi{ljeno da bi se dobila serija klju-nih pokazatelja za svaki subjekat iz zaglavlja.

Prioritetna oblast IX: partnerstvo u razvoju održivog turizma

Cilj: razviti partnerstvo da bi se olak{alo odgovorno preduzetni{tvo.

Kvalitet partnerstva koje razvijaju organizacije na koje se odnosi ovo poglavlje određiva}e uspeh njihovih programa. Mnoge od aktivnosti navedenih u prethodnim odeljcima verovatno predstavljaju značajan izazov za ove organizacije, te }e postojati ograničenja u stvarnom ostvarivanju uspeha ukoliko deluju izolovano. Najefikasnija partnerstva su najverovatnije ona koja su ostvarena na obostranu korist.

Bi}e neophodna saradnja između vladinih organa, NTO-a i poslovnih udruženja i međunarodnih privrednih organizacija. Takođe je verovatno da }e biti potrebni novi oblici poslovne saradnje sa drugim vladinim organima u cilju obezbeđivanja da se uvođenje Agende 21 za turizam uklopi u sveopšti vladin proces održivog razvoja. Organizacije }e zbog toga imati potrebu da utvrde oblasti postojećeg i mogućeg konflikta između vladinih organa ili sa drugim učesnicima, i da preuzmu ulogu pregovarača da bi obezbedile glatko uvođenje programa održivog turizma. Na ovom mestu pitanje saradnje između učesnika dobija svoj značaj i organizacije na koje se ovo odnosi su najpogodnije za olakšavanje mnogih od ovih partnerstava.

Organi vlade, NTO i poslovna udruženja mogu preduzeti brojne korake u razvoju uspešnog partnerstva:

- ~~1. ponuditi mehanizam koordinacije između organa vlade odgovornih za održivi razvoj, turizam i životnu sredinu~~
- ~~2. raditi na obezbeđivanju da razvojne politike i uputstva koje vladini organi nude turističkoj privredi budu dosledni~~
- ~~3. olakšati razmenu informacija između preduzeća i zemalja, da bi se pomoglo privredi da razvije održive aktivnosti i proizvode~~
- ~~4. saradivati sa vladama i preduzećima u zaustavljanju ili ukidanju protekcionizma, tako da privreda može ostvariti svoje mogućnosti za održivi razvoj~~
- ~~5. preporučivati/uvoditi podsticaje i mere za stvaranje svesti, da bi se pomoglo privredi da usvoji održive postupke~~
- ~~6. promovisati instrumente upravljanja, kao što je GREEN GLOBE, koji podstiču odgovorno preduzetništvo~~
- ~~7. podsticati sve grane privrede da obučavaju zaposlene u oblasti ekološkog upravljanja~~
- ~~8. saradivati sa vladom radi obezbeđivanja postojanja neophodne infrastrukture namenjene preduzećima, da bi ona mogla da posluje na ekološki odgovoran način (na primer, postrojenja za preradu otpada, objekti za reciklažu, itd.)~~
- ~~9. pomoći turističkoj privredi da usvoji odgovarajuće ciljeve radi smanjenja korišćenja energije i sirovina, smanjenje otpada, upravljanja resursima -iste vode i upravljanja otpadnim vodama, i da ih dosledno ostvaruje.~~

Dijagram 9. Struktura turisti-ke privrede

	NTO-i	Organi vlade zadu`eni za turisti-ku privredu	
Obrazovni sistem	Putnici i turisti	Lokalne zajednice	Ekolo{ke organizacije
	Preduze}a turisti-ke privrede	Poslovna udru`enja	

Svetska iskustva

Saradnja sa preduze}ima radi podr{ke odgovornom preduzetni{tvu je glavna oblast aktivnosti u slede}oj deceniji, koja obe}ava zna-ajna pobolj{anja karakteristika okru`enja. Neke organizacije su ve} preduzele aktivnosti u ovoj oblasti. Na primer, turisti-ke organizacije Trinidada i Tobaga i Xersija su se pridru`ile programu GREEN GLOBE, koji }e im pomo}i da podr`e preduze}a u razvoju njihovih ekolo{kih strategija. Savet hotela i restorana Finske je utvrdio uputstva za svoje -lanove u vidu detaljnog pamfleta, da bi im pomogao da pobolj{aju karakteristike u oblastima upravljanja energijom, vodom i otpadom.

Poslovna udru`enja imaju idealnu poziciju za delovanje u svojstvu kop-e izme|u preduze}a i vlada. Savet za turizam Australije, na primer, blisko je sara|ivao sa vladom i privredom na dono{enju Izve{taja o ekolo{ki odr`ivom razvoju. Udru`enje hotela, ugostitelja i me|unarodnog menaxmenta je sara|ivalo sa privredom i vladom u razvoju radnih uputstava za pitanja okru`enja, kao {to su otpadni papir i "freoni".

3 ODGOVORNOSTI PREDUZEJA TURISTI^KE PRIVREDE

Uvod

U ovom poglavlju izlo`ena je, u glavnim crtama, uloga turisti-ke privrede u ostvarivanju ciljeva postavljenih u Agendi 21. Ono postavlja op{ti cilj razvoja programa odr`ivog turizma i daje konture procesa neophodnog da bi se problemi odr`ivog razvoja ugradili u sr` upravlja-ke funkcije. Zatim ono postavlja deset prioriternih oblasti aktivnosti preduze}a turisti-ke privrede do 2005. godine. Za svaku prioriternu oblast postavljen je cilj i niz aktivnosti koje }e pomo}i da se ostvari postavljeni cilj. Neka preduze}a su ve} napredovala u prioriternim oblastima, a primeri tih inicijativa su uklju-eni u tekst.

Ovo poglavlje se odnosi na preduze}a svih veli-ina u svim sektorima turisti-ke privrede. O-igledno, aktivnosti koje odgovaraju velikim multinacionalnim kompanijama razlikova}e se od onih koje mogu preduzeti mala porodi-na preduze}a koja posluju na lokalnom nivou. Isto tako, neke aktivnosti }e biti specifi-ke za preduze}a koja rade u posebnim sektorima. Svako preduze}e u ovoj grani privrede }e, u svakom slu-aju, biti u mogu}nosti da ne{to u-ini. U najve}em obimu, postizanje ciljeva }e zahtevati promenu na-ina poslovanja preduze}a, uz ne tako veliko anga`ovanje resursa. Zaista ispravno upravljanje okru`enjem -esto rezultira zna-ajnim u{tedama.

Kao deo ustanovljenog sistema upravljanja okru`enjem, preduze}a bi trebalo da odaberu za njih relevantne prioriternne oblasti u okviru trenutnih finansijskih ograni-enja, koje najverovatnije dovode do najve}eg napretka. Sli-an proces odabira bi}e potreban da se odrede ciljevi i aktivnosti u svakoj prioriternnoj oblasti. Trebalo bi tako|e zapamtiti da }e biti potrebna saradnja u sprovo|enju mnogih od aktivnosti predlo`enih u ovom poglavlju.

Ovo poglavlje ne pru`a prakti-ke savete za sprovo|enje aktivnosti. U Aneksu 3 dato je vi{e informacija o nekim dostupnim izvorima vezanim za praksu.

Op{ti cilj: razvijanje programa odr`ivog turizma

Cilj: ustanoviti sisteme i procedure za uvr{tavanje problema odr`ivog razvoja kao dela vitalne upravlja-ke funkcije i odrediti aktivnosti potrebne za uvo|enje odr`ivog turizma.

Sr` Agende 21 za poslovanje i privredu je razmatranje ekonomskih, socijalnih, kulturnih i ekolo{kih kriterijuma kao integralnog dela svih upravlja-kih odluka, a ne kao dodatnih elemenata ve} postoje}ih programa. Ovakvo obuhvatanje zna-i da su sve aktivnosti preduze}a, od marketinga i prodaje preko odr`avanja i opravki, obuhva}ena programom za{tite `ivotne sredine.

Usvojen sistem }e varirati u skladu sa veli-inom preduze}a, postavljenom upravlja-kom strukturom i prirodom poslovanja, ali }e klju~ne komponente biti sli~ne za sva preduze}a. Proces uspostavljanja sistema upravljanja za{titom `ivotne sredine je prikazan na Dijagramu 10. Uklju~eni su slede}i koraci:

- ~~1~~ ~~1~~ izjava o posve}enosti preduze}a kriterijumu odr`ivosti
- ~~2~~ ~~2~~ procena uticaja poslovanja na `ivotnu sredinu i lokalni razvoj
- ~~3~~ ~~3~~ uklju~enost osoblja i stav pojedinaca u odnosu na odgovornost za aktivnosti na za{titi `ivotne sredine
- ~~4~~ ~~4~~ dono{enje i objavljivanje politike za{tite `ivotne sredine (ili samostalno ili kao deo izjave o misiji)
- ~~5~~ ~~5~~ odre|ivanje op{tih ciljeva programa za{tite `ivotne sredine
- ~~6~~ ~~6~~ definisanje prioritetnih oblasti aktivnosti; ovo bi trebalo da se bazira na prioritetnim oblastima odre|enim u Agendi 21 i dato je u glavnim crtama u slede}im odeljcima.

Za svaku utvr|enu prioritetnu oblast, slede}i postupci su:

- ~~1~~ ~~1~~ pripremanje podloge kroz saop{tavanje ciljeva osoblju
- ~~2~~ ~~2~~ merenje trenutnih rezultata
- ~~3~~ ~~3~~ definisanje prioriteta
- ~~4~~ ~~4~~ dono{enje planova za pobolj{anje
- ~~5~~ ~~5~~ postavljanje ciljeva
- ~~6~~ ~~6~~ uvo|enje programa aktivnosti
- ~~7~~ ~~7~~ pra}enje rezultata.

Bi}e tako|e va`no uvesti postupke davanja izve{taja o programu za{tite `ivotne sredine da bi se:

- ~~1~~ ~~1~~ saop{tili rezultati unutar preduze}a
- ~~2~~ ~~2~~ saop{titi rezultate ulaga~ima.

Dijagram 10

Postavljanje sistema upravljanja
za{titom `ivotne sredine

Usvajanje

Eksterna komunikacija

Po~etno razmatranje

Interno izve{tavanje

Struktura upravljanja

Politika

Ciljevi

Oblasti za prioritetnu aktivnost

Priprema osnove

Merenje trenutnih rezultata

Definisanje prioriteta

Dono{enje planova pobolj{avanja

Postavljanje ciljeva

Uvo|enje programa aktivnosti

Pra}enje rezultata

Prioritetna oblast I: minimiziranje otpada

Cilj: minimizirati kori{}enje sirovina, maksimalno pove}ati kvalitet proizvoda i minimizirati otpadne materije.

Minimiziranje otpada je glavni me|u ciljevima Agende 21, sa klju-nom porukom "proizvodi vi{e sa manje". Turisti-ka preduze}a mogu dati zna-ajan doprinos kako neposredno, kroz svakodnevne poslovne aktivnosti, tako i posredno, odabiranjem proizvoda koji od po-etka proizvodnje do kona-nog odlaganja otpada imaju najmanji uticaj na okru`enje. Koristi od ovakvih programa }e se verovatno uve}ati kada vlade usvoje cenovni mehanizam koji }e odra`avati stvarne tro{kove proizvodnje i odlaganja otpada u ceni robe.

Infrastruktura upravljanja otpadom je na veoma razli-itim stepenima razvoja {irom sveta i preduze}a }e morati da prilagode svoje strategije konkretnim lokacijama. Za multinacionalne kompanije va`no je da se "-ista" tehnologija koristi u svim njihovim delovima, i u razvijenim zemljama i u zemljama u razvoju.

Sva preduze}a bi trebalo da preduzmu slede}e korake u cilju minimiziranja otpada:

- ~~z~~ smanjenje koli-ina otpada kroz izbor proizvoda koji stvaraju najmanje otpada
- ~~z~~ izbor dobavlja-a koji su saglasni da smanje uticaj na otpad svojih proizvoda ili insistiranje da proizvo|a-i maksimalno smanje ili ponovo upotrebe ambala`u koja nije neophodna
- ~~z~~ ponovo kori{}enje proizvoda, gde god je to mogu}e
- ~~z~~ recikliranje, kada smanjenje ili ponovna upotreba nisu mogu}i ili kada postupci za odlaganje otpada sa manjim ugro`avanjem `ivotne sredine (npr. biomasa) nisu odgovaraju}i
- ~~z~~ odgovorno odlaganje neizbe`nog otpada
- ~~z~~ podr`avanje zaposlenih da usvoje principe smanjenja otpada kod ku}e
- ~~z~~ saradnja sa vladom i drugim organima vlasti u uvo|enju standardnog ozna-avanja nalepnicama, {to pru`a realnu ekolo{ku informaciju o proizvodima i odlaganju otpada
- ~~z~~ slobodan pristup objektima za recikla`u ili odlaganje otpada za zaposlene i lokalnu zajednicu, da bi se pobolj{ao op{ti kvalitet destinacije

Svetska iskustva

Uvođenje procedura za maksimalno smanjenje otpada obično prati smanjenje troškova, tako da su mnoga turistička preduzeća izabrala otpad kao logičnu prvu oblast koje su se prihvatili. Thomas Cook Group reciklira aluminijske konzerve od pića već nekoliko godina, poklanjajući sav prihod jednoj dobrotvornoj ustanovi u Britaniji. Nemački avioprevoznik Lufthansa zamolio je putnike da odaberu posluženje pre ulaska u avion, a ne u okviru posluženja u avionu, čime je dostigao smanjenje otpada za 7 procenata.

U kanjonu Ranch u SAD, programom reciklaže koji vode sami zaposleni utvrđeni su načini za reciklažu i ponovnu upotrebu mnogih proizvoda. Odeljenje nabavke prikuplja polistirensku ambalažu od kikirikija za ponovnu upotrebu u lokalnoj prodavnici. U cilju smanjenja upotrebe polistirenskih čolja, gostima se daje na korišćenje flaša za vodu koju upotrebljavaju tokom boravka i nakon toga. U kafeu za zaposlene, gde su istaknute informacije o temama kao što je uputstvo za lokalnu reciklažu, kao i proizvodi napravljeni od recikliranih materijala, zaposleni koriste krigele za višestruku upotrebu napravljene od reciklirane plastike. Niz proizvoda se prikuplja za recikliranje, uključujući različitu ambalažu (staklo, aluminijum i plastika) i raznovrsan papir pomešan sa novinama. U ovom turističkom centru se usluži 55.000 gostiju godišnje, a u 1994. godini je stvoreno 43 tone otpada za preradu.

Mnogo je manje primera preduzeća koja saraduju sa snabdevačima da bi poboljšali praksu upravljanja otpadom. Organizatori putovanja Thomson Travel Group i TUI su tražili od pružalaca usluga smeštaja da unaprede svoje poslovanje u odnosu na životnu sredinu. Saradnja sa snabdevačima u postizanju održivijih obrazaca potrošnje biće glavna oblast aktivnosti za preduzeća koja imaju dobro ustanovljene programe smanjenja otpada.

Prioritetna oblast II: Uštednja i upravljanje energijom

Cilj: smanjiti korišćenje energije i smanjiti izbacivanje potencijalno štetnih gasova u atmosferu.

Mnogi globalni programi zaštitne životne sredine, navedeni u Agendi 21, odnose se direktno na sagorevanje fosilnih goriva za podmirivanje naših potreba za energijom. Potrošnja energije je neposredno ili posredno razmotrena u mnogim poglavljima Agende i -ini sr` Okvirne konvencije o promeni klime (pogledati Aneks 1). Kako vlade budu usvajale strategije da bi ispunile obaveze iz Konvencije, cena energije će se, makar u razvijenim zemljama, verovatno povećati. Ovo će doneti dodatne koristi preduzećima koja efikasno koriste energiju.

Korišćenje energije u oblasti saobraćaja razmotreno je u odvojenom poglavlju Agende i predstavljeno kao Prioritetna oblast VI u ovom dokumentu.

Turistička preduzeća treba da preduzmu sledeće korake u smanjenju opšte potrošnje energije i pratećeg zagađenja:

- ~~1~~ ~~1~~ uvođenje programa za smanjenje rasipanje energije; jednostavne mere kao što je isključivanje opreme kada nije u upotrebi mogu doneti značajne finansijske i ekološke koristi kao prvi korak u programu upravljanja energijom
- ~~2~~ ~~2~~ istraživanje alternativnih, ekološki bezopasnih metoda proizvodnje energije, kao što su solarna energija, energija vetra ili energija iz biomase
- ~~3~~ ~~3~~ razvijanje, korišćenje i širenje tehnologija koje štede energiju
- ~~4~~ ~~4~~ ugrađivanje razmatranja o efikasnosti korišćenja energije u sve nove razvojne programe
- ~~5~~ ~~5~~ obučavanje zaposlenih o ekološkim koristima inicijativa za uštedu energije
- ~~6~~ ~~6~~ za multinacionalne kompanije, uvođenje energetski efikasnih tehnologija u sve objekte u razvijenim zemljama i zemljama u razvoju

Svetska iskustva

Kao i programi smanjenja otpada, programi za smanjenje potrošnje energije obično dovode do uštede u troškovima, tako da je i ovo oblast u kojoj su mnoga preduzeća preduzela aktivnosti.

American Express je razvio optimizirani program upravljanja energijom za svoje objekte širom sveta. U cilju smanjenja rasipanja, pokrenute su inicijative za isključivanje opreme kada nije u upotrebi, korišćenje tehnologija koje štede energiju i istraživanje i projektovanje novih tehnologija koje štede energiju.

Letovaliste Mako na Britanskim Devjanskim ostrvima izgrađeno je uzimajući u obzir, kao najvažniji, problem životne sredine. Nije neophodno korišćenje rashladnih uređaja u objektima ovog letovalista, a sva energija se dobija iz vetrenjača.

British Airways je spojio tehnologiju koja štedi energiju sa inicijativom o stvaranju svesnosti da se obezbedi efikasna upotreba resursa, smanjujući ukupno korišćenje energije u objektima na zemlji za 30 procenata po raspoloživom tonu kilometru u poslednjih pet godina. Kompanija daje izveštaje o rezultatima svog programa upravljanja energijom, zajedno sa izveštajima o ostalim ekološkim inicijativama, u godišnjem izveštaju o životnoj sredini.

Prioritetna oblast III: upravljanje resursima -iste vode

Cilj: zaštiti kvalitet resursa vode i koristiti postojeće resurse efikasno i ispravno.

Mnoge zemlje su u situaciji drasti-nog nedostatka vode, a ipak na Zemlji ima dovoljno vode za sve ako se njome pravilno upravlja. Odgovarajuće snabdevanje -istom pija}om vodom je osnovni zahtev odr`ivog razvoja.

Glavni cilj naveden u Agendi 21 u vezi sa upravljanjem vodom jeste "zadovoljiti potrebe za -istom vodom u svim zemljama radi njihovog odr`ivog razvoja", rade}i po principu "he{to za sve bolje nego sve za neke". Vlade i njihovi regionalni organi su odre|eni kao nosioci odgovornosti za uvo|enje programa -iste vode, koriste}i upravljanje tra`njom kroz mehanizam cena.

Turizam je izraziti korisnik vode, naro-ito u predelima sa toplom klimom, gde bazeni, tu{evi, tereni za golf i kupatila dovode do toga da turisti koriste do deset puta vi{e vode po glavi nego lokalna zajednica (Boers and Bosch, The Earth as a Holiday Resort). Malo je dobro dokumentovanih primera o tome na koji na-in razvoj turizma li{ava lokalne zajednice resursa vode na du`i period, da bi se zadovoljile potrebe gostiju.

Efikasno upravljanje kori{enjem vode mo`e zna-ajno smanjiti upotrebu i pomo}i zajednicama da efikasnije koriste postojeće resurse. Da bi se smanjila upotreba vode i o-uvao kvalitet rezervi, turisti-ka preduze}a treba da:

- ~~z~~ ~~z~~ preduzmu sve mogu}e mere da za{tite kvalitet rezervi -iste vode i uvedu odgovaraju}e postupke za slu-aj opasnosti ukoliko bi rezerve bile ugro`ene
- ~~z~~ ~~z~~ obezbede da objekte za snabdevanje sve`om vodom koriste lokalne zajednice, ili da plate instaliranje infrastrukture za snabdevanje vodom koja }e slu`iti potrebama i turista i lokalne zajednice
- ~~z~~ ~~z~~ smanje rasipanje vode preduzimanjem redovnih provera - odr`avanjem
- ~~z~~ ~~z~~ sara|uju sa potro{a-ima u cilju smanjenja tra`nje za vodom; postavljanje obave{tenja kojim obja{njavaju gostima va`nost o-uvanja vode je samo jedan primer uobi-ajeno kori{ene i efikasne inicijative
- ~~z~~ ~~z~~ koriste ure|aje za {tednju vode, da bi se smanjila potro{nja vode uz odr`avanje kvaliteta usluge
- ~~z~~ ~~z~~ sade biljne vrste otporne na su{u u prirodnom okru`enju
- ~~z~~ ~~z~~ razvijaju odgovaraju}i uticaj na `ivotnu sredinu i stvore kriterijume da obezbe|ivanje o-uvanja vode bude klju-ni element novih projekata, i da u slu-aju da je voda deficitarna i da izgradnja mo`e dovesti do lokalnih nesta{ica, budu spremni da donesu odluku da ne grade
- ~~z~~ ~~z~~ da multinacionalne kompanije uvedu tehnologije i tehnike za u{tedu vode u objekte u zemljama u razvoju
- ~~z~~ ~~z~~ ponovo koriste i recikliraju vodu gde god je to mogu}e
- ~~z~~ ~~z~~ podstaknu zaposlene i klijente da ugrade komponente programa upravljanja vodom u svakodnevne postupke kod ku}e

Dijagram 11. Potro{nja -iste vode

a) Raspolo`iva -ista voda po osobi godi{nje

1850 33.000 m³
1990 8.500 m³

c) Upotreba vode na Majorci (litara na dan)

seoski gradski prose-an turista u
stanovnik stanovnik turista luksuznom aran`manu

Izvor: Hinrichsen, "Putting the Bite on Planet Earth" (a)
Boers & Bosch, "Earth as a Holiday Resort" (b)

Svetska iskustva

Mnoga turisti-ka preduze}a su uvela programe upravljanja vodom sa zna-ajnim uspehom.

Novi Centar za razumevanje okru`enja, pri Horniman muzeju i ba{tama u Velikoj Britaniji, planira da sakuplja ki{nicu za kori{}enje unutar objekata i pre-i{}ava jednom kori{}enu vodu propu{taju}i je kroz postrojenje od trske pre ponovne upotrebe.

P & O European Ferries odredili su smanjenje potro{nje vode kao klju-nu ekolo{ku brigu na svojoj turi Dover-Calais. Jednostavne doma}inske mere, kao {to je smanjenje vremena rada automatskih slavina sa 35 na 7 sekundi, u-inile su zna-ajno smanjenje. Flota te`i da smanji potro{nju za jednu -etvrtinu.

Maui Inter-Continental Hotel na Havajima ugradio je regulatore protoka u slavine i tu{eve i podstakao program recikla`e vode za rashla|ivanje za ledomate velikog kapaciteta i za klimatizaciju ra-unskih centara, {tede}i 7 miliona galona vode godi{nje. Hotel je tako|e uveo mere za koje nije potrebna visoka tehnologija i utvrdio da je postavljanje obave{tenja koja obja{njavaju gostima potrebu za o-uvanjem vode jedan od najefikasnijih elemenata programa.

Prioritetna oblast IV: upravljanje otpadnim vodama

Cilj: minimizirati stvaranje otpadnih voda u cilju zaštite životne sredine vodenog sveta, da bi se sačuvala flora i fauna, i da bi se očuvao i zaštićen kvalitet resursa iste vode.

Efikasno upravljanje otpadnom vodom je u srži programa Agende 21 za zaštitu kvaliteta mora i okeana i suštinski za zaštitu resursa iste vode. Ono je takođe komplementarno bilo kom programu upravljanja korištenjem iste vode. Turistička preduzeća koja posluju u priobalnim i rečnim područjima će imati posebnu korist od zajedničkih programa u ovoj oblasti, do krajnosti osigurajući poboljšanje u okruženju koje nude svojim klijentima.

Koraci koji mogu biti preduzeti uključuju:

- ✗ korištenje objekata za preradu otpadnih voda na svim ispustima izvan sveta, radi obezbeđenja da sve otpadne vode imaju tretman koji se poklapa sa standardima Svetske zdravstvene organizacije (WHO), kao minimumom, i da se ponovo koriste za sekundarne namene gde je to moguće
- ✗ tamo gde ne postoje objekti za otpadne vode, saradivati sa drugim preduzećima i vladom na uvođenju odgovarajućih objekata i procedura
- ✗ uvođenje odgovarajućih razvoda i akumulacija, radi obezbeđenja da potencijalno štetne hemikalije oticanjem ne dospeju u sistem voda
- ✗ uvođenje programa za zaposlene, turiste i zajednicu, da se oštim degradirana životna sredina vodenog sveta
- ✗ uvođenje postupaka za slučaj opasnosti, radi obezbeđenja da životna sredina vodenog sveta bude zaštićena od katastrofa unutar objekta
- ✗ gde god je to moguće, izbegavanje proizvoda koji sadrže potencijalno opasne supstance, koje mogu na kraju pronaći put u vodni sistem
- ✗ odgovorno rešavanje problema otpadnih voda.

Dijagram 12. Problemi sa otpadnim vodama

a) Problemi zagađenja mora	Procenat
- Zagađenje mora koje potiče od izvora sa kopna	77
- Smeće, hemikalije i drugi materijali koji dospevaju u priobalne vode i tu ostaju	90

b) Viđenje javnosti zagađenja na plaćama Velike Britanije 1990. godine

% ispitanika koji su bili svesni zagađenja

"jako" zabrinuti

"pomalo" zabrinuti

"nimalo" zabrinuti

Izvor: IUCN, UNEP, NJNJJ, "Caring for the Earth" (a)
Jenner and Smith, "Tourism Industry and the Environment" (b)

Svetska iskustva

Kompanija Walt Disney je formirala komitet za vodu da ispita načine na koje mere čišćenje otpadne vode mogu biti spojene sa ponovnom upotrebom otpadnih voda. Otpadne vode se sada koriste kao dopuna zalivanju zelenih površina, za navodnjavanje i za programe dopune vodenih površina. U 1992. godini, skoro 10 miliona galona vode je iskorišćeno za ove potrebe. Takođe, Reedy Creeke Improvement District trenutno povećava izvodljivost izgradnje postrojenja za reverznu osmozu 5 miliona galona dnevno, da bi se stvorila potpuno čišćena voda od prerađene otpadne vode. Čišćena voda bi se koristila za dopunjavanje jezera i druge namene, za koje je potrebna visoko kvalitetna voda, što bi smanjilo stvaranje otpadnih voda i pritisak na resurse čiste vode.

Kingfisher Bay Resort and Village, na australijskom Great Barrier Reef, je veoma svestan potencijalne opasnosti da nedovoljno čišćene otpadne vode dospeju u morsko okruženje. Uprava je uvela napredan biotehnički sistem za obradu otpadnog mulja, što je kao posledicu imalo manji sadržaj vrstih materija, azota i fosfora.

Guesline Days Hotel u Attibele-u, Indija, uveo je sopstveno postrojenje za preradu otpada, omogućujući korišćenje prerađene otpadne vode za potrebe navodnjavanja i poljarenja. Grecotel, vodeći lanac hotela, obrađuje svoje otpadne vode u postrojenjima za biološku preradu. U svakom slučaju, manja preduzeća, preduzeća koja nisu uključena u turizam kao i stanovništvo takođe stvaraju otpadne vode, koje bi mogle potencijalno oštetiti okruženje. Uprava Grecotela je zbog toga blisko saradivala sa opštinom u njenom sedištu, gradu Rethymon na Kritu, da bi pomogla u izgradnji postrojenja za preradu otpadnih voda i smeća, radi zaštite ukupnog kvaliteta destinacije.

Prioritetna oblast V: opasne materije

Cilj: zameniti proizvode koji sadr`e potencijalno opasne materije proizvodima koji su povoljniji po okru`enje.

Opasne materije, a posebno opasni otpaci, mogu prouzrokovati ozbiljnu {tetu zdravlju i `ivotnoj sredini. Mnogi proizvodi koje koristi turisti-ka privreda u svom svakodnevnom poslovanju - na primer hlor, boje, naftna goriva - mogu biti opasna ako se njime pogre{no rukuje ili se nepropisno odla`u.

Agenda 21 predla`e obazriv pristup kori{}enju i upravljanju potencijalno opasnim materijama. U svakom slu-aju, upravljanje i odlaganje opasnih supstanci je bilo u sredi{tu pa`nje velikog broja dr`avnih i me|unarodnih sporazuma, a anga`ovanje koje je postignuto saglasno{}u dr`ava u ovim sporazumima nadma{}uje odredbe Agende 21.

U zemljama gde postoje zakoni o za{titi od o{te}enja `ivotne sredine i ljudskog zdravlja prouzrokovanih opasnim materijama ili opasnim otpadom, preduze}a i rukovode}i direktori mogu izbe}i optu`be i kazne - ili -ak pritvor - preduzimanjem odgovornog pristupa opasnim materijama.

Turisti-ka preduze}a treba da:

- ~~z~~ispitaju neophodnost kori{}enja proizvoda koji sadr`e potencijalno opasne materije i, gde je to mogu}e, koriste ekolo{ki blagotvornije proizvode
- ~~z~~procene celokupne ekolo{ke, kao i finansijske posledice, pre nabavke novih proizvoda
- ~~z~~uspostave partnerstvo sa vladom ili proizvo|a-ima, gde ne postoje ekolo{ki blagotvornije alternative, kako bi ih uveli
- ~~z~~smanje upotrebu proizvoda koji sadr`e opasne materije na najmanju mogu}u koli-inu i recikliraju ili ponovo upotrebljavaju sve ostatke koji se mogu prikupiti
- ~~z~~odgovorno odla`u svaki neizbe`ni otpad
- ~~z~~uvedu procedure popisa i skladi{tenja, da bi se za{titili od kra|a/nezgoda
- ~~z~~obezbede da celokupno nadle`no osoblje bude obu-eno za rukovanje opasnim materijama i za slu-ajeve opasnosti
- ~~z~~opokrenu rutinsko ispu{tanje otrovnih supstanci u okru`enje, kao deo programa "pravo na znanje" namenjenog zaposlenima i lokalnoj zajednici
- ~~z~~prenose bezopasne tehnologije i znanje zemljama u razvoju.

Svetska iskustva

P & O European Ferries u Doveru sklopile su ugovor sa lokalnom firmom o odno{enju stare ambala`e za boje i hemikalije, njenom -i{enju i obnavljanju za ponovnu upotrebu. Novi postupak obezbe|uje efikasnost sa stanovi{ta tro{kova i o-uvanje `ivotne sredine pri odlaganju opasnog otpada u blizini njegovog stvaranja, i doprinosi lancu recikla`e.

Kompanija Walt Disney je uvela program "odbacivanje", koji dozvoljava zaposlenima da bezbedno odla`u otpatke kao {to su ulje, boje i hemikalije za -i{enje.

Udr`enje omladinskih hostela Engleske i Velsa je sarajivalo sa Ministarstvom poljoprivrede, ribarstva i prehrane Velike Britanije u isticanju mogu}nosti opasnih materija da izazovu slu-ajno trovanje divljih `ivotinja.

American Airlines su razvile Projekat kontrole hemijskih proizvoda (CPCP). Ovaj projekat je pomogao preduze}u da standardizuje postupke odobrenja za upotrebu hemijskih proizvoda, poma`u}i osoblju da donese odgovorne odluke o nabavci i umanju rizike po ljudsko zdravlje i okru`enje izazvane nabavkama koje nisu neophodne. Projekat je, tako|e, neo-ekivano unapredio kontrolu hemijskih proizvoda, u-inio lak{im izve{tavanje o zalihama hemikalija, unapredio pra}enje hemijskih proizvoda i smanjio otpad zahvaljuju}i pove}anim zalihama i kra}em zadr`avanju u skladi{tima.

Prioriteta oblast VI: saobraćaj

Cilj: smanjiti ili kontrolisati {tetno ispu{tanje izduvnih gasova u atmosferu i druge uticaje na okru`enje koje izaziva saobra}aj.

Saobraćaj je centralni deo programa Agende 21 u dostizanju odr`ivih obrazaca potro{nje. Upravljanje saobraćajem i izduvnim gasovima koji idu uz njega tako|e -ine klju-ni deo inicijativa koje su u nadle`nosti vlada, da bi se podstaklo anga`ovanje koje proizilazi iz Okvirne konvencije o promeni klime.

Saobraćaj je `ivotna snaga turisti-ke privrede i neuspeh u preduzimanju akcija i unapre|enju rezultata u ovoj oblasti mogao bi da rezultira te{kim finansijskim posledicama za turisti-ka preduze}a i pove}anjem tro{kova turista. Ovaj problem nije ograni-en na oblast saobra}aja; preduze}a u svim oblastima privrede mogu posti}i zna-ajna pobolj{anja `ivotne sredine u ovoj oblasti.

Preduze}a treba da:

- ~~✗~~ koriste dobro odr`avanu i savremenu saobraćajnu tehnologiju, tako smanjuju}i ispu{tanje {tetnih gasova u okru`enje; ovo je naro-ito va`no za avio kompanije, koje treba da te`e poslovanju sa najefikasnijom mogu}om flotom
- ~~✗~~ poma`u zemljama u razvoju da steknu odgovaraju}e znanje ili opremu
- ~~✗~~ razvijaju i upravljaju planovima zaposlenih za zajedni-ki dolazak automobilom na posao, vo`nju biciklom ili pe{a-enje do posla i daju im podr{k}u da bi se obezbedio uspeh
- ~~✗~~ pru`e informacije potro{a-ima da bi im pomogli u kori{}enju javnog prevoza, biciklisti-kih i pe{a-kih staza
- ~~✗~~ sara|uju sa organima nadle`nim za planiranje da bi obezbedili dobru lokaciju autobuskih stajali{ta i drugih mesta gde se izlazi iz prevoza
- ~~✗~~ sara|uju sa dobavlja-ima u obezbe|ivanju da se nabavljena roba ne isporu-uje u vreme {pica u saobra}aju (zacr-enost pove}ava izbacivanje izduvnih gasova) i da su kod isporuka transportna sredstva u potpunosti ispunjena robom
- ~~✗~~ sara|uju sa lokalnim poljoprivrednicima i drugim lokalnim proizvo|a-ima i preduze}ima radi lokalne nabavke robe kad god je to mogu}e
- ~~✗~~ sara|uju sa vladama na uvo|enju mera za smanjenje saobraćajnog zacr-enja i time nastalog zaga|enja; ovo je posebno zna-ajno u sektoru vazdu{nog saobra}aja i za `ivotnu sredinu u gradovima
- ~~✗~~ sara|uju sa vladama na integrisanju na-ina prevoza i time umanje oslanjanje na privatne automobile
- ~~✗~~ razmatraju saobraćaj u sklopu planova razvoja
- ~~✗~~ primenjuju upravljanje tra`njom, da bi umanjili potrebu za zaga|uju}im na-inima prevoza u korist manje zaga|uju}ih na-ina i aktivnosti.

Dijagram 13. Zaga | enje vazduha po oblicima prevoza (putovanje na odmor)

Zaga | enje vazduha po putnik-kilometru

Avion	Automobil (benzin)	Automobil (benzin) sa kontrolisanim trostrukim katalizatorom	Autobus
Autobus (eko-dizel)	Voz	Bicikl/pe{a-enje	

Napomena: pretpostavljaju}i da automobil prevozi tri osobe i da je stepen popunjenosti ostalih transportnih sredstava 80 do 90 procenata, aerozaga | enje voza je jednako 1 jedinici

Izvor: Boers and Bosch, Earth as a Holiday Resort

Svetska iskustva

KLM Royal Dutch Airlines je sara | ivala sa Schiphol Airport Authority na dono{enju mera za pove}anje upotrebe javnog prevoza me | u klijentima i zaposlenima i na ograni-avanju procenta privatnih vozila kojima se putuje do aerodroma.

Center Parcs je razvio turisti-ke centre bez automobila {irom Evrope. Prilikom dolaska, gosti ostavljaju svoje automobile i imaju na raspolaganju bicikle tokom -itavog svog boravka. Ovo smanjuje buku i atmosfersko zaga | enje i, {to je mo` da jo{ va` nije, ponovo upozna je ljude sa vo` njom biciklom.

TUI je uveo program smanjenja saobra}aja, koji uklju-uje inicijative da se dolazak u turisti-ke centre rasporedi u vreme van {pica, sredinom nedelje, da bi se izbeglo zakr-enje i promovisala upotreba mre` e motornih vozova me | u klijentima.

Me | unarodno udru`enje omladinskih hostela je uvrstilo podr{ku "mekim" oblicima transporta (vo` nja biciklom, pe{a-enje itd.) u svoju povelju o okru`enju, usvojenu 1992. godine. Na nacionalnom nivou, udru`enja omladinskih hostela zagovaraju pove}ano kori{ }enje javnog prevoza, "mek" transport i poma` u u o-uvanju pe{a-kih staza, jaha-kih staza itd.

Prioritetna oblast VII: planiranje i upravljanje korišćenjem zemljišta

Cilj: postupati na pravi način sa višestrukim zahtevima za zemljištem, obezbeđujući da razvoj ne bude vizuelno nametljiv i da doprinosi o-uvanju životne sredine i kulture, stvarajući prihod.

Način na koji je zemljište podeljeno i na koji se njime upravlja postaje rastuća briga sa porastom svetskog stanovništva. Izazov je u pronalaganju odgovarajućih mehanizama integrisanja zahteva za zemljištem za industrijsku, ekstraktivnu, društvenu, rekreativnu, poljoprivrednu upotrebu i u cilju zaštite.

Turizam ima poseban interes za pitanja upravljanja zemljištem. Opšti kvalitet destinacije je verovatno bitan pogođen lošim upravljačkim odlukama, bilo da ih je preduzela turistička ili druga privreda. Razvoj održivog turizma se oslanja na efikasno planiranje i upravljanje korišćenjem zemljišta i na rešavanje konflikta između privrede i društva u vezi sa zemljištem.

Turistička preduzeća mogu preduzeti sledeće aktivnosti:

- ~~o~~ oceniti moguće ekološke, kulturne, socijalne i ekonomske uticaje novih projekata razvoja
- ~~o~~ preduzeti mera da se izbegnu negativni uticaji ili umanje neizbežni uticaji
- ~~o~~ nadgledati uticaje svih novih procesa i procedura
- ~~o~~ koristiti lokalne materijale (iz izvora kojima se upravlja na održiv način) i radnu snagu prilikom izgradnje novih objekata
- ~~o~~ angažovati tehnologiju i materijale koji odgovaraju lokalnim uslovima u novim projektima razvoja i renoviranja
- ~~o~~ saradivati sa regionalnim i nacionalnim vlastima radi obezbeđivanja postojanja odgovarajuće infrastrukture za nove projekte razvoja i renoviranja; ovo može uključivati obezbeđivanje objekata za preradu otpadnih voda ili za snabdevanje energijom u okviru razvoja ili obezbeđivanje podrške za lokalnu zanatsku privredu
- ~~o~~ uključivati lokalnu zajednicu u glavne razvojne odluke (pogledati prioritetnu oblast VIII)
- ~~o~~ uzimati u obzir postojeći opšti kapacitet i ograničenost resursa pri razvoju novih proizvoda, posebno na malim ostrvima
- ~~o~~ saradivati sa drugim sektorima radi osiguranja ravnomernih i komplementarnih razvojnih obrazaca.

Svetska iskustva

Rancho Naturalista, Kostarika, pru`a sme{taj i razgledanje sa vodi-em kroz jedinstvenu prirodu te zemlje. Ovo je donelo zaposlenost ovoj oblasti, pru`aju}i alternativu lokalnom stanovni{tvu i mogu}nost da drasti-no smanji i ukine bavljenje poljoprivredom. Zajednica sada u`iva ekonomske koristi od turizma, a isto tako saznaje vi{e o `ivotnoj sredini u okru`enju. Ova inicijativa je dala ekonomsku vrednost zemlji{tu koje je ranije smatrano bezvrednim i omogu}ila ravnomernu strukturu prihoda u ovoj oblasti.

Huanglong Scenic Area blizu Pekinga, Kina - lokalitet svetske ba{tine UNESCO-a - zahteva da se bilo kakav novi projekat razvoja u okviru te oblasti povinuje restrikcijama gradnje. Uvedeno je ograni-enje kapaciteta na 500.000 posetilaca dnevno, a zahteva se i parkiranje turisti-kih vozila izvan ove oblasti, {to umanjuje zakr-enje i atmosfersko zaga |enje.

Nema-ki organizator putovanja TUI preduzima procene uticaja na okru`enje za sve nove oblasti razvoja, bez obzira na zakonsku regulativu. Ove procene uklju-uju socio-ekonomske kao i fizi-ke kriterijume okru`enja i vode se kroz mre`u TUI-a za za{titu `ivotne sredine.

Prioritetna oblast VIII: uključivanje osoblja, potrošača i zajednica u probleme životne sredine

Cilj: zaštiti i ugraditi interese zajednica u razvojne projekte i obezbediti da se pouke o okruženju koje je steklo osoblje, potrošači i zajednice primenjuju u praksi kod kuće.

Agenda 21 naglašava značaj obezbeđenja jednakosti u pristupu mogućnostima ekonomskog razvoja i zaštite okoline za sve narode. Turistička preduzeća mogu mnogo učiniti u ovoj oblasti, stvarajući mehanizme konsultacije, radi obezbeđenja da zajednica bude u potpunosti uključena u razvoj turizma i obezbeđujući da svi članovi zajednice, uključujući i domaće stanovništvo, mogu iskoristiti prednosti turizma, kao što je povećana zaposlenost ili mogućnosti preduzetništva.

Osim toga, turistička preduzeća su idealno mesto za prenošenje informacija o problemima okruženja zaposlenima, potrošačima i zajednicama u kojima posluju. Ako se stečena znanja primenjuju kod kuće, koristi od programa koje su usvojila turistička preduzeća biće višestruke.

Preduzeća mogu da zaštite i ugraditi interese lokalne zajednice pokretanjem programa za:

- ✓ uzimanje u obzir mišljenja svih sektora društva u upravljanju razvojem turizma; ovo može biti olakšano od strane lokalnog turističkog foruma ili formalnim sastancima između osoblja i članova zajednice
- ✓ pružanje ekonomskih olakšica za lokalne preduzetnike
- ✓ razmatranje planova i mogućnosti razvoja sa lokalnim zajednicama
- ✓ slobodan pristup objektima za reciklažu, vodu ili odlaganje otpada za članove lokalne zajednice
- ✓ obaveštavanje zajednice o poslovnim rizicima i koristima za okolinu
- ✓ obezbeđivanje da svi članovi zajednice, uključujući i domaće stanovništvo, mlade, stare, imaju mogućnosti za zapošljavanje i mogućnosti za napredovanje u okviru preduzeća
- ✓ poboljšanje lokalnog okruženja, -ičenjem koje sprovodi osoblje itd.

Da bi se realizovale mogućnosti turizma za obrazovanje zajednica, potrošača i osoblja i povećanje javne svesti, preduzeća treba da:

- ✓ obučavaju celokupno osoblje, od upravljačkog vrha do povremeno zaposlenih, o pitanjima životne sredine
- ✓ obezbede specijalisti-ku obuku za osoblje na ključnim položajima
- ✓ obaveste potrošače o ekološkim inicijativama preduzeća, da bi podstakli odanost proizvodu i da bi obezbedili da se ekološke poruke naučene na odmoru primene u praksi kod kuće
- ✓ saraduju sa lokalnim školama i fakultetima da uvrste pitanja okruženja u osnovno i stručno obrazovanje
- ✓ podrže ili finansiraju obuku članova zajednice da bi im omogućili učestvovanje u procesu otvaranja okruženja i razvoja
- ✓ uključite porodice zaposlenih u aktivnosti i događaje vezane za zaštitu životne sredine
- ✓ ponude mogućnost obuke drugim preduzećima u datoj oblasti.

Dijagram 14 Odgovori osoblja na pitanja o okru`enju u jednoj hotelskoj grupi

- % u-esnika u anketi
- Smatra za{titu okru`enja va`nim javnim problemom
 - Ose}a da bi bilo vredno utro{enog vremena grupe da se postane vi{e ekolo{ki odgovoran
 - Bili bi voljni da posvete dodatno vreme i napor bez nadoknade, da podr`e ekolo{ka pobolj{anja na radnom mestu
 - Zabrinuti su zbog uticaja svojih aktivnosti na radnom mestu
 - Bili bi ponosniji da rade za grupu ako bi ona bila priznata kao blagonaklona prema okru`enju
 - Sna`no bi podr`ali uvo|enje vi{e ekolo{ki pogodnih aktivnosti unutar svog hotela

Izvor: Canadian Pacific Hotels & Resorts, Green Partnership Program

Svetska iskustva

Maya Mountain Tours, Belize, je za studente, istra`iva-e i dobrovoljce, koji podu-avaju etiku vezanu za za{titu `ivotne sredine, otvorila u-ionicu, kancelariju, sobu za projekcije i sme{taj. Rainforest Institut, koji pripada ovom preduze}u, vodi kerami-ku radionicu, s ciljem o`ivljavanja keramike u Belizeu. Ovaj Institut slu`i kao centar za izu-avanje problema pra{uma u {kolama. U njemu se izvode letnji kursevi o ekologiji pra{uma, kao i du`i dobrovoljni programi za ekologiju pra{uma. Preduze}e je glavni u-esnik u razvoju Eti-kog kodeksa Udru`enja za ekoturizam u Belizeu.

Kao deo svog sveobuhvatnog ekolo{kog programa, gr-ki lanac hotela Grecotel radi sa organizatorima putovanja na razvoju programa saradnje u cilju za{tite i unapre|enja okru`enja, posebno u turisti-kim oblastima. Sve osoblje je obu-eno za probleme okru`enja, a preduze}e sara|uje sa lokalnim {kolama i fakultetima i postavlja izlo`be o `ivotnoj sredini u zajednici. Grecotel tako|e ima za cilj saradnju sa svim preduze}ima u ovoj oblasti, da bi se pobolj{ale ukupne karakteristike `ivotne sredine i pobolj{ala infrastruktura za odgovornost prema okru`enju.

British Airnjays su razvile seriju programa koji podi`u ekolo{ku svest menaxera. Do kraja 1994. godine, 80 menaxera je poha|alo ove programe, sa ciljem da ih poha|a oko 400 menaxera u periodu od tri godine. Na ostalim kursevima su obu-avani zaposleni za znanja proverena u praksi. Do sada su -etiri odseka poslala predstavnike na ove kurseve. Formalni kursevi obuke, kao {to su ovi, dopunjeni su saradnjom sa Environmental Champions Netnjork, koja pripada preduze}u. Svaki od vi{e od 300 zaposlenih, koji su uklju-eni u ovu mre`u, prima paket informacija o okru`enju mesta na kome radi i o nekim od najva`nijih ekolo{kih problema koji se odnose na poslovanje avio-kompanija.

Prioritetna oblast IX: projektovanje za održivost

Cilj: obezbediti da nove tehnologije i proizvodi budu projektovani tako da manje zagađuju, budu efikasniji, društveno i kulturno prilagođeni i dostupni širom sveta.

Projektovanje manje zagađujućih, efikasnijih i socijalno i kulturno prihvatljivijih proizvoda i procesa biće osnova za postizanje dvostrukog cilja Agende 21 - zaštite životne sredine i razvoja. Dostizanje ovog cilja će zahtevati istraživanja i razvoj novih tehnologija/procesa. Podjednako značajno, zahtevaće se prenošenje ovih tehnologija/procesa zemljama u razvoju. Prenos tehnologija i tehnika za ostvarivanje održivog razvoja je tema na koju se vraća Agenda i koja uključuje propise za transfer tehnologije, veštine, znanja, procese i obrazovni materijal.

Utvrđeno je da multinacionalne korporacije imaju mogućnosti da budu nosioci glavne uloge u ostvarivanju ovog cilja, ali i preduzeća svih veličina mogu dati svoj doprinos. Turistička preduzeća treba da:

- ~~1. usvoje politiku održivog razvoja za svako preduzeće~~
- ~~2. opoveštaju istraživačke i razvojne aktivnosti~~
- ~~3. ispituju mogućnosti socijalni, kulturni i ekonomski uticaj novih proizvoda, kao i uticaj na zaštitu životne sredine~~
- ~~4. traže rešenja za probleme životne sredine u razvijenim zemljama i zemljama u razvoju~~
- ~~5. u okviru sektora saobraćaja, pojačaju napore da prikupе, analiziraju i razmene informacije o odnosu između saobraćaja i životne sredine~~
- ~~6. pruže informacije i podršku školama i fakultetima u pitanjima životne sredine, da bi pomogle izgradnju institucionalnih, naučnih, planskih i upravljačkih kapaciteta~~
- ~~7. u-ine odgovarajuće pripreme za prirodne katastrofe, uključujući projektovanje i izgradnju novih turističkih objekata koji izdržavaju ove katastrofe~~
- ~~8. razmenjuju informacije o rešenjima problema životne sredine kroz centre kao što su Svetska turistička organizacija i Svetski centar za ispitivanje okruženja u turizmu (UN World Travel & Tourism Environment Research Centre)~~
- ~~9. kada izgrađuju objekte u drugim zemljama, obezbeđuju da ekološki standardi budu podjednako visoki kao i oni u zemlji porekla.~~

Svetska iskustva

Maho Bay kamp na Britanskim Dječanskim ostrvima je zamišljen kao model održivog turističkog centra, dokazujući da turizam može oživeti ekonomiju jedne oblasti istovremeno štiteći okruženje, kroz postupke koji stvaraju i uštedu u troškovima. Turistički centar je projektovan sa ciljem očuvanja lepote prirode i osetljive ekološke ravnoteže u ovoj oblasti. Faza izgradnje je uključila niz mera za izbegavanje oštećenja okoline, kao što je upotreba nadzemnih staza za transport radnika i materijala. Turistički centar ima procedure i tehnologiju za čistu vodu, otpadnu vodu, smanjenje otpada i upravljanje energijom. Lokalna radna snaga je aktivno uključena u ovu inicijativu. Gostima se pružaju informacije o okruženju, a celokupno osoblje je obučeno za pitanja zaštite životne sredine.

NJimmerley Allison Tong and Goo (NJATG) takođe uključuje razmatranja o životnoj sredini u projekte, od korišćenog materijala do građevina sa efikasnim korišćenjem vode i energije. Preduzeće veruje da "uvođenje ideja spolja jednostavno ne uspeva. Ono što uspeva je ulaganje u suštinu kulture specifičnog mesta, dozvoljavajući toj kulturi da pruži svoje odgovore, potvrđene vremenom, na određena pitanja koja se tiču odgovaranja projekta". NJATG je bio odgovoran za projekte jednog broja turističkih centara, uključujući Pemberton Resort na St Thomas-u, koji ima sopstvene generatore, postrojenje za desalinizaciju i objekat za preradu otpada.

Prioritetna oblast X: partnerstvo za održivi razvoj

Cilj: stvoriti partnerstvo da bi se postigla dugoročna održivost.

Postizanje ciljeva postavljenih u prethodnim odeljcima zavisi od kvaliteta partnerstva koje uspostave preduzeća turističke privrede. Održivi razvoj ne može ostvariti jedna organizacija, grana privrede ili vlada. Najvažnija poruka Agende 21 je potreba za udruženim naporima da bi se došlo do dugoročne održivosti. Propust u delovanju bilo koje grupe određene u Agendi može ugroziti šanse ostalih da dostignu održivu budućnost.

Kao što poglavlje 2 ovog dokumenta pokazuje, vladine organizacije mogu stvoriti mogućnosti za politiku okruženja koja podržava partnerstvo između javnog, privatnog i društvenog sektora. Ipak, ostvarivanje ovih partnerstava zavisi od pojedinačnih preduzeća. Za turističku privredu, dugoročna vitalnost proizvoda zavisi od prirode i uspeha partnerstva. Ukupne koristi od zajedničkih programa, koji uključuju turistička preduzeća, lokalne i nacionalne vlade, zajednice i ostale grane privrede, daleko je nadmašiti pojedinačne napore.

Suštinski, ovi programi će pomoći da se smanji otpad, očuva kvalitet vode, spreči smog i druga atmosferska zagađenja, spreči nanošenje štete arhitektonskim i arheološkim lokalitetima, očuva krhko okruženje, neguju tradicije različitih kultura, olakšaju razvojne mogućnosti - ukratko, očuva kvalitet turističkog proizvoda. Obaveštavanje o sastavnim delovima i rezultatima ovakvih programa javnosti pomoći će u širenju poruke, rezultirajući u daljem napretku prema opštoj održivosti.

Da bi se uspostavilo i održalo efikasno partnerstvo, turistička preduzeća treba da:

- ~~ne~~ doprinesu ekonomskom razvoju i povećanju blagostanja lokalne zajednice
- ~~ne~~ koriste predstavnika tela po sektorima, koja će biti domaćini zajednički finansiranih inicijativa, radi provere koncepcije održivog razvoja
- ~~ne~~ neguju dijalog između privrednih grana, zasnovan na formulisanju rešenja za zajednički problem
- ~~ne~~ saraduju sa malim i srednjim preduzećima radi razmene upravljačkih znanja, tržišnog razvoja i tehnološkog znanja, naročito u vezi sa primenom istije tehnologije
- ~~ne~~ saraduju sa vladama radi uspostavljanja okvira koji omogućuje postizanje održivog razvoja
- ~~ne~~ unapređuju proimanje između turista i zajednica domaćina i time povećaju mogućnost ove grane privrede da doprinese povećanom razumevanju drugih kultura
- ~~ne~~ unapređuju i podržavaju pristup tržištu za široki krug interesa koji su uključeni u turističku privredu
- ~~ne~~ ugrade zainteresovanost zajednica - posebno domorodačkih zajednica - u proces planiranja, tako da oni efikasno učestvuju u održivom razvoju.

Dijagram 16. Zaposlenost u turizmu i rast zaposlenosti po regionima

Zaposlenost u turizmu 1995. godine (% od ukupne zaposlenosti)

Evropska Unija
Australija, Japan, Novi Zeland
Severna Amerika
Ostatak Zapadne Evrope
Afrika
Karibi
Latinska Amerika
Centralna i Isto-na Evropa
Bliski Istok
Ostale pacifi-ke zemlje
Ju`na Azija i Kina

Projektovani rast zaposlenosti u turizmu od 1995. do 2005. godine (%)

Izvor: WTTC, Travel & Tourism's Economic Perspective

Svetska iskustva

U Edinburgu, Velika Britanija, 26 vode}ih gradskih hotela, uklju-uju}i George Inter-Continental, udru`ilo se sa oblasnim savetom da bi podigli svest o okru`enju u gradu i {ire. Grupa veruje da }e zajedni-ka akcija dovesti do -istijeg i ekolo{ki mnogo odgovornijeg grada, prijatnijeg za turiste i zaposlene.

Grecootel je uveo mnoge inicijative za uvo|enje edukacije o `ivotnoj sredini u lokalne {kole i preduze}a koja deluju u Gr-koj. Aktivnosti se kre}u od takmi-enja za dizajn plakata za {kolsku decu do vrhunskih seminara, koji pokazuju preduze}ima {ta mogu u-initi da za{tite svoje okru`enje.

Kao -lan Center of Ecological Technology (CET) Business Advisory Board-a i Berkshire Mutual Exchange-a, ameri-ki turisti-ki centar Canyon Ranch razvio je Solid NJaste Assistance Program (SNJAP) (Program za pomo} oko -vrstog otpada), da bi pomogao preduzetnicima da smanje otpad kroz recikla`u i ponovnu upotrebu "korisnog otpada". SNJAP pru`a podr{k}u preduzetnicima da procene svoj otpad i otkriju da li pla}aju za odlaganje materijala koji bi mogli da koriste drugi preduzetnici ili kupuju proizvode koje drugi preduzetnici bacaju. CET pru`a pomo} u obuci zaposlenih, od -ijih napora zavisi uspeh programa smanjenja otpada.

4 ZAKLJUČAK

Ovaj dokument je pokazao {ta treba da bude ura|eno da se ostvare ciljevi Agende 21 u okviru turisti-ke privrede. Iako navedeni zadaci mogu izgledati izazovno, tro{kovi neaktivnosti }e daleko prema{iti tro{kove aktivnosti. Ova privredna grana se suo-ava sa odlu-nim izborom: delovati sada i garantovati odr`ivu budu}nost za turizam ili -ekati i gledati kako ekolo{k i ekonomsko nazadovanje uni{tava resurse od kojih ona zavisi. U stvarnosti, nema izbora. Ne mo`emo dopustiti da -ekamo da potpuno nestane nedirnuta `ivotna sredina, da se ba{tina i kultura unazade i da sva mora postanu zaga|ena. Ne mo`emo dopustiti da -ekamo i gledamo da li }e nivo mora rasti ili }e iscrpljivanje ozona na{koditi ljudskom zdravlju.

Kada se Ujedinjene nacije sastanu da nastave proces iz Rija, one }e jasno sagledati relativni napredak koji su u-inile razne grane privrede prema ostvarenju ciljeva Agende 21. Autori ovog dokumenta }e podneti Izve{taj ovom skupu, uzimaju}i u obzir ukupnu reakciju turisti-ke privrede na odredbe Agende 21. Posle tog skupa, stvaraoci politike mogu privrednim granama ne napreduju odrediti preuzimanje mnogo te`ih odgovornosti - odgovornosti koje ne vode ra-una o vrlo realnim koristima koje se mogu uve}avati pravovremenim napredovanjem u pobolj{anju op{tih rezultata.

Sprovo|enje prelaska ka odr`ivoj turisti-koj privredi zahteva}e su{tinsku promenu na-ina na koji vladini organi, NTO-i i poslovna udru`enja vode razvoj turizma i na-ina na koji posluju turisti-ka preduze}a. Neke organizacije su ve} po-ele da preduzimaju korake, kao {to pokazuju primeri u ovom dokumentu, ali aktivnosti nekolicine nisu dovoljne. Svaka vlada i svako poslovno udru`enje i svako preduze}e - bez obzira kako malo - mo`e dati svoj doprinos. Niko ne o-ekuje potpunu promenu do 2005. godine, ali svaka organizacija treba da ima za cilj da dostigne do tada barem jedan od ciljeva navedenih u ovom dokumentu. Samo ovaj nivo podr{ke }e pomo}i da se garantuje odr`iva budu}nost za sve.

ANEKS 1 OKVIRNA KONVENCIJA UJEDINJENIH NACIJA O PROMENI KLIME

Potpisivanje Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o promeni klime mnogi vide kao najvažniji rezultat procesa iz Rija. Nijemcima značajno je toliko na njenom naučnom sadržaju, već u političkim i ekonomskim granicama koje moraju biti prevladane. Kao rezultat dvogodišnjeg pažljivog pregovaranja, Konvenciju je potpisalo 150 zemalja na samitu u Rijiju, a zatim je ratifikovalo 50 zemalja, što je neophodno da stupi na snagu.

Konvencija o klimi ima za cilj kontrolu ispuštanja gasova koji dovode do efekta staklene bačve, a rezultat su ljudskih aktivnosti. Ona je usredsređena posebno na ugljen dioksid i uglavnom će uticati na razvijene zemlje, koje su glavni proizvođači izduvnih gasova vezanih za izazivanje efekta staklene bačve.

U okviru Konvencije, razvijene zemlje se obavezuju da pruže "specifične i detaljne informacije o napretku koji čine u smanjenju ispuštanja ugljen dioksida i drugih gasova koje izaziva čovek, a koji nisu kontrolisani Protokolom iz Montreala do nivoa iz 1990-tih godina." Konvencija ne obavezuje ove zemlje da postignu cilj stabilizacije do 1990, već samo da obaveštavaju o napretku ka ostvarenju cilja.

Konvencija formuliše da države treba da:

- ✓ pruže informacije o proizvodnji i apsorpciji (kroz tzv. "odvođe") gasova koji izazivaju efekat staklene bačve
- ✓ sarađuju u zaštiti i planiranju u oblastima koje su sklone sušama i poplavama, kao i u priobalnim zonama i poljoprivrednim oblastima
- ✓ objavljuju novine u vezi sa programima za kontrolu izduvnih gasova
- ✓ upravljaju i stvaraju nove čumske i okeanske resurse, koji služe kao "odvod" za ugljenik
- ✓ olakšavaju učešće javnosti u stvaranju odgovarajućeg efekta.

Konvencija takođe formuliše da razvijene zemlje treba da pomognu zemljama u razvoju kroz:

- ✓ obezbeđivanje pružanja tehnološke i finansijske podrške zemljama u razvoju u merenju ispuštanja izduvnih gasova koji dovode do efekta staklene bačve
- ✓ pomažu zemljama koje su posebno osetljive na promenu klime u usvajanju odgovarajućih procesa, kao i procedura za pripravnost
- ✓ pruže ekološki zdravu tehnologiju, koja proizvodi manje ili nimalo izduvnih gasova.

U razvoju turizma, Konvencija će verovatno dovesti do:

- ✓ viših cena goriva, kao rezultat uvođenja sistema taksi ili dozvola
- ✓ većeg usredsređivanja na različite vidove saobraćaja, a posebno na korišćenje privatnih automobila (avionski saobraćaj i vodeni saobraćaj su izostavljeni iz sistema nadgledanja)

- ~~z~~ povećanja olakšica za upotrebu energetski efikasne opreme i izgradnju građevina koje su energetski odgovornije
- ~~z~~ povećanja mera za sprečavanje poplava i mera predostro`nosti za slu-aj opasnosti u osetljivim oblastima

ANEKS 2 OKVIRNA KONVENCIJA UJEDINJENIH NACIJA O BIOLOŠKOJ RAZNOVRSNOSTI

Polazeći od pretpostavke da je biološka raznovrsnost suštinska za evoluciju i održavanje sistema opstanka života u biosferi, ova Konvencija ima za cilj da postigne "očuvanje biološke raznovrsnosti, održivu upotrebu njenih komponenata, kao i pravilnu i ravnomernu raspodelu koristi koje nastaju od korišćenja genetskih resursa, uključujući odgovarajući pristup genetskim resursima i odgovarajući transfer relevantnih tehnologija, uzimajući u obzir sva prava nad ovim resursima i tehnologijama, uz odgovarajuće finansiranje."

Države koje su se pridružile Konvenciji obavezale su se da:

- ✓ odrede sastavne delove biološke raznovrsnosti koji su važni za očuvanje i održivu upotrebu i da nadgledaju sve aktivnosti koje mogu negativno uticati na ovu raznovrsnost
- ✓ razviju nacionalne strategije za očuvanje biološke raznovrsnosti
- ✓ vrste zaštićene i održivo korišćenje biološke raznovrsnosti kao deo planiranja i kreiranja politike
- ✓ pomažu javnu svest o biološkoj raznovrsnosti, kroz korišćenje medija i drugih kanala
- ✓ ustanove odgovarajući zakonski okvir za zaštićene vrste, da odrede zaštitne oblasti i da promovišu zdrav ekološki razvoj u ovim oblastima i oko njih
- ✓ ustanove sredstva za kontrolu rizika od bio-tehnologija
- ✓ promovišu oporavak ugroženih vrsta kroz preuzimanje njihovih staništa i kroz pomoć lokalnom stanovništvu u sprovođenju planova za poboljšanje stanja
- ✓ podržavaju ulogu javnosti u procesu razvoja i koriste planske instrumente, kao što je procena uticaja na životno okruženje, da bi smanjili štete
- ✓ sprečavaju ulazak, ili da kontrolišu ili iskorene nepoželjne vrste, koje su pretnja ekosistemima, vrstama ili staništima.

Konvencija takođe sadrži jedan broj odredbi koje se odnose na pristup genetskom materijalu i bio-tehnologijama između zemalja i pomoć zemljama u razvoju u biotehnološkom istraživanju.

Za preduzeća turističke privrede, Konvencija može verovatno imati sledeće posledice:

- ✓ pomažu životnost/poželjnost onih vidova turizma koji mogu doneti ekonomsku korist od zaštitnih oblasti (ekoturizam)
- ✓ pomažu zahteva za ocenjivanjem uticaja na životnu sredinu
- ✓ vežu potrebu za pomaganjem domaćem stanovništvu da ostvari koristi od turizma u formi održivog korišćenja zemljišta
- ✓ pomažu potrebu da se obezbedi da prirodni materijali, kao što je drvo, budu dobijeni jedino iz održivih izvora
- ✓ pomažu potrebu da koriste domaće vrste u uređenju predela prirode, gde god je to moguće.

ANEKS 3 IZVORI

Akreditacioni programi

Mnogi regioni i dr`ave uvele su sopstvene akreditacione planove za turisti-ku privredu, a jo{ vi{e takvih planova je u fazi razvoja. Postoje tako|e i neki me|unarodni programi, koji su navedeni u daljem tekstu.

Blue Flag (Plava zastava)

Program Blue Flag procenjuje standarde za{tite `ivotne sredine pojedina-nih pla`a u Evropi. Program meri koncentraciju niza zaga|iva-a na pla`ama i u marinama. Lokalne vlasti na nivou regiona sprovode uzorkovanje vode.

Priznanje Blue Flag je op{te priznato od strane javnosti kao znak da je pla`a -ista. Svetska turisti-ka organizacija sara|uje sa Federacijom za ekolo{ko obrazovanje u Evropi, kako bi se program primenjivao {irom sveta.

CERT - Campaign for Environmentaly Responsible Tourism (Kampanja za ekolo{ki odgovoran turizam)

Kampanja za ekolo{ki odgovoran turizam (CERT) procenjuje ekolo{ke karakteristike preduze}a - lanica, koriste}i upitnik o problemima `ivotne sredine koji preduze}e distribuira svojim klijentima, a oni ih popunjavaju. Nakon vra}anja upitnika, preduze}u mo`e biti dato jedno od tri nivoa priznanja: bronzano, srebrno ili zlatno.

Program ne pru`a uputstvo za unapre|enje rezultata, u slu-ajevima kada preduze}a ne uspeju da postignu zahtevani standard. Ova preduze}a se upu}uju na GREEN GLOBE program.

GREEN GLOBE (Zelena planeta)

GREEN GLOBE je svetski program za upravljanje i svest o `ivotnoj sredini, a doneo ga je WTTC za turisti-ku privredu. Program je otvoren za preduze}a svih veli-ina, vrsta i lokacija na kojima se nalaze, koja podr`avaju pobolj{anje u ekolo{koj praksi. Glavni cilj programa GREEN GLOBE je da obezbedi turisti-kim preduze}ima jeftina, prakti-na sredstva da:

- ~~z~~ podr`e sprovo|enje unapre|enja ekolo{ke prakse, zasnovano na me|unarodnim uputstvima
- ~~z~~ prime pomo} stru-njaka za tehnike upravljanja `ivotnom sredinom, zasnovanu na najboljim me|unarodnim prakti-nim iskustvima
- ~~z~~ izraze svoju posve}enost kori{}enjem logoa GREEN GLOBE i specijalnih priznanja za ostvarene ciljeve.

^lanovima programa GREEN GLOBE nudi se veliki broj usluga podr{ke, uklju-uju}i obuku, obrazovanje i materijale o prakti-nom upravljanju. Vodi-i za samopomo} u okviru programa GREEN GLOBE usredsre|eni su i na operativna pitanja i na probleme politike preduze}a, a pru`aju primere iz vrhunske prakse, izazvane trendove razvoja `ivotne sredine i tehnike za smanjenje tro{kova. Usluge podr{ke su prilago|ene za {est sektora koji -ine turisti-ku privredu (hoteli, objekti uprave, restorani i ugostiteljski objekti, organizatori putovanja i turisti-ke agencije, saobra}aj i turisti-ke atraktivnosti).

Program poma`e potro{a-ima da prepoznaju preduze}a koja podr`avaju unapre|enje `ivotne sredine pomo}u logoa GREEN GLOBE, koji u-esnici mogu koristiti u funkciji marketinga i publiciteta.

Green Leaf (Zeleni list)

Green Leaf je uvela Asocijacija za putovanja pacifi-ke Azije (Pacific Asia Travel Association), kako bi podr`ala poslovanje u oblasti turizma u cilju pra}enja ekolo{ki odgovornih postupaka i kako bi pomogla potro{a-ima da odaberu proizvode koji su usagla{eni sa postavljenim kriterijumima o-uvanja `ivotne sredine.

Program procenjuje rezultate u za{titi `ivotne sredine organizacija putem op{teg i sektorski specifi-nog upitnika. Priznanje Green Leaf se dodeljuje preduze}ima koja postignu prose-an rezultat od 60 procenata u ova dva upitnika. Program ne pru`a uputstva za organizacije koje ne uspeju da ostvare standard.

Green Suitcase - Grüne Koffer (Zeleni kofer)

Uveden od strane Ekolo{kog turizma u Evropi (Ökologischer Tourismus in Europe – ÖTE), Green Suitcase ima za cilj postavljanje standarda kvaliteta za{tite `ivotne sredine za turisti-ke centre, turisti-ke objekte za sme{taj i turisti-ke agencije u Evropi. U-esnike nadgledaju nezavisni stru-njaci, kako bi procenili rezultate u jednom broju oblasti, uklju-uju}i i spre-avanje otpada i recikla`u, buku, potro{nju vode i njenu preradu i kori{enje energije. Zlatna, srebrna i bronzana priznanja daju se preduze}ima koja zadovoljavaju zahtevane standarde. Da bi se podstakla unapre|enja, zlatno priznanje je te{ko osvojiti.

Materijali za obuku

Obuka za bavljenje problemima `ivotne sredine je u velikoj meri dostupna, ali ona prilago|ena potrebama turisti-ke privrede je ne{to re|a. Mnoge organizacije u okviru ove privredne grane pripremaju sopstvene materijale, a neki od njih su dostupni na lokalnom ili nacionalnom nivou. Organizacije koje su navedene u daljem tekstu obezbe|uju pisani i/ili pojedina-no dostavljeni materijal za obuku, napravljen posebno za turisti-ku privredu i dostupan {irom sveta.

Ecotourism Society (Dru{tvo za ekoturizam)

Ecotourism Society sprovodi programe obuke za rukovodioce u oblasti ekoturizma. Kursevi obuke koji su nu|eni tokom leta 1995. godine, na primer, uklju-ivali su "Odr`ivo investiranje i finansiranje projekata hotela i turisti-kih centara", "Planiranje i odr`ivo projektovanje ekolo{kih naselja" i "Upravljanje ekolo{kim naseljem".

GREEN GLOBE

GREEN GLOBE (Zelena planeta) pru`a veliki broj programa obuke, dostupan preko iskusnih predava-a ili kroz mehanizme li-nog dostavljanja. Programi su prilago|eni zadovoljavanju pojedina-nih potreba preduze}a ili destinacije i kre}u se od po-etnih kurseva o `ivotnoj sredini kao problemu poslovanja do detaljnog izve{taja o pojedina-nim tehnolo{kim re{enjima, kao {to je kombinovanje jedinica za grejanje i energiju. Svi kursevi su napravljeni za pomo} osoblju u preduzimanju hitnih akcija za pobolj{anje karakteristika `ivotne sredine.

International Hotels Environment Initiative (IHEI) (Inicijativa me|unarodnih hotela za `ivotnu sredinu)

IHEI izra|uje video kasete za obuku, koje upoznaju osoblje na srednjim i vi{im upravlja-kim pozicijama sa `ivotnim okru`enjem kao problemom poslovanja. Video materijal pod imenom "Ozelenjavanje stvara pare" namenjen je hotelijerima {irom sveta koji `ele da unaprede svoja poslovanja koriste}i upravljanje `ivotnom sredinom, da bi smanjili tro{kove, motivisali osoblje, pove}ali efikasnost i izgradili vernost potro{a-a.

US National Wildlife Federation (Nacionalna federacija za `ivotinjski svet SAD-a)

US National Wildlife Federation izra|uje materijale za pomo} predava-ima etike u prirodi, da bi razvili sposobnosti u preno{enju svog znanja pojedina-nim posetiocima. Materijali su uglavnom pisani i sadr`e publikaciju "Predavanje i ocenjivanje obrazovnih programa etike u prirodi".

Publikacije

Postoji izuzetno veliki obim dostupnih publikacija o pitanjima `ivotne sredine, od akademskih referata do stripova. Pojavljuje se sve ve}i broj prakti-nih uputstava namenjenih unapre|enju karakteristika `ivotne sredine u poslovnim aktivnosti uop{te a organizacije koje se bave turizmom mogu neke od njih smatrati korisnim. Pored toga, publikacije koje se odnose na lokalne probleme bi}e zanimljive organizacijama u tim regionima. Navedena lista uklju-uje samo publikacije prakti- ne prirode, namenjene naro-ito turisti-koj privredi i dostupne {irom sveta.

Australian Tourism Industry Association, *Environmental Guidelines for Tourism Developments*, Canberra, Australia, 1990

Ecotourism Society, *Ecotourism Guidelines for Nature Tour Operators*, Bennington, USA, 1994

European Golf Association Ecology Unit, *An Environmental Strategy for Golf in Europe*, UK, 1995

Federation of Nature and National Parks in Europe, *Loving them to Death? Suistanable Tourism in Europe`s Nature and National Parks*, Grafenau, Germany, 1993

GREEN GLOBE, *Company Transport and the Environment*, London, UK, 1995

GREEN GLOBE, *Developing an Effective Environmental Policy*, London, UK, 1994

GREEN GLOBE, *Environmental Communication njith Customers*, London, UK, 1995

GREEN GLOBE, *Environmental Management for Your Business: An Introductory Guide*, London, UK, 1994

GREEN GLOBE, *Environmentally Responsible Purchasing*, London, UK, 1995

GREEN GLOBE, *Managing Energy* (available for the follonjing sectors: Hotels, Office Facilities, Restaurants and Catering Facilities, Tour Operators and Travel Agents, Transport, Visitor Attractions), London, UK, 1994

GREEN GLOBE, *Marketing and Communicating Environmental LJuality: An Introductory Guide*, London, UK, 1994

GREEN GLOBE, *The Environment and Your Business: Taking the GREEN GLOBE Path*, London, UK, 1994

GREEN GLOBE, *Understanding the Potential Environmental Impacts of Your Business*, London, UK, 1994

GREEN GLOBE, *Visitors and the Environment*, London, UK, 1995

GREEN GLOBE, *NJaste Minimization* (available for the following sectors: Hotels, Office Facilities, Restaurants and Catering Facilities, Tour Operators and Travel Agents, Transport, Visitor Attractions), London, UK, 1994

GREEN GLOBE, *NJater Management* (available for the following sectors: Hotels, Office Facilities, Restaurants and Catering Facilities, Tour Operators and Travel Agents, Transport, Visitor Attractions), London, UK, 1994

GREEN GLOBE, *Your Employees and the Environment*, London, UK, 1994

International Hotels Environment Initiative, *Environmental Management for Hotels: the Industry Guide to Best Practice*, London, UK, 1993

International Hotels Environment Initiative, *Green Innovations: NJorldwide Directory of Environmental Resources for Hotels*, London, UK, 1994

International Hotels Environment Initiative, United Nations Environment Programme, International Hotel Association, *Environmental Action Pack for Hotels*, London, UK, 1995

NJorld Tourism Organization, *Handbook on Natural Disaster Reduction in Tourist Areas*, Madrid, Spain, 1995

NJorld Tourism Organization, *Integrated Tourist Resorts*, Madrid, Spain, 1991

NJorld Tourism Organization, *National and Regional Tourism Planning: Methodologies and Case Studies*, Routledge, London, UK, 1995

NJorld Tourism Organization, *Sustainable Tourism Development: A Guide for Local Planners*, Madrid, Spain, 1994

NJorld Tourism Organization and United Nations Environment Programme (IE/PAC), *Guidelines for the Development of National Parks and Protected Areas for Tourism*, Madrid, Spain, 1992

Kontakt adresse

Australian Tourism Industry Association, Tourism House, 40 Blackall Street, Barton ACT 2600, Australia, tel: +61 6273 1000, fax: +61 6273 4999

Blue Flag, Federation for Environmental Education in Europe, European Office, Friluftsradet Olof Palmes Gade 10, DK 2100, Copenhagen 0, Denmark

Centre for Environmentally Responsible Tourism (CERT), PO Box 4246, London SE23 2LJB, UK, tel/fax: +44 208 291 0692

Earth Council, Headquarters, PO Box 2323-1002, San José, Costa Rica, tel: +506 223 3418, fax: +506 255 2197

Ecotourism Society, PO Box 755, North Bennington, VT 05257, USA, tel: +1 802 447 2121, fax: +1 802 447 2122

European Golf Association Ecology Unit, Chaussée de la Hulpe 110, B-1050 Brussels, Belgium, tel: +32 2 675 8743, fax: +32 2 675 4062

Federation of Nature and National Parks in Europe, Kröllstrasse 5, D-8352, Grafenau, Germany, tel: +49 8552 2839, fax: +49 8552 3242

GREEN GLOBE Office, 20 Grosvenor Place, London SNJ1X 7TT, UK, tel: +44 171 930 8333, fax: +44 207 930 7779

Green Leaf: Pacific Asia Travel Association, 1 Montgomery St, Telesis Tower, Suite 1000, San Francisco, CA 94104, USA, tel: +1 415 986 4646, fax: +1 415 986 3458

Green Suitcase (Grüne Koffer), ÖTE, Am Michalshof 8-10, 53177 Bonn, Germany, tel: +49 228 359 008, fax: +49 228 359 096

International Hotel Association, 80 Rue de la Roljuette, 75544 Paris, France, tel: +33 1 4700 8457, fax: +33 1 4700 6455

International Hotels Environment Initiative, 5 Cleveland Place, St James`s, London SNJ1Y 6JJ, UK, tel: +44 207 321 6384, fax: +44 207 321 6418

US National Wildlife Federation, Educational Outreach Dept, 8923 Leesburg Pike, Vienna, VA 22184-0001, USA, tel: +1 703 790 4055

World Tourism Organization, Capitán Haya 42, 28020 Madrid, Spain, tel: +34 1 571 0628, fax: +34 1 571 3733

World Travel & Tourism Council (WTTC), 20 Grosvenor Place, London SNJ1X 7TT, UK, tel: +44 207 222 1955, fax: +44 207 222 4983

International Air Transport Association, Route de l`Aéroport 33, PO Box 672, CH 1215, Geneva 15 Airport, Switzerland, tel: +41 22 799 2943, fax: +41 22 799 2680

International Civil Aviation Organization, 1000 Sherbrooke Street West, Suite 400,
Montreal, Quebec, H3A 2R2, Canada, tel: +1 514 286 6371, fax: +1 514 285 6744

International Federation of Tour Operators, 170, High Street, Lennox, East Sussex,
UK, BN7 1YE, tel: +44 1273 477 722

United Nations Environment Programme – Industry and Environment, Programme
Activity Centre, Tour Mirabeau 39-43, Tour Jean Andre Citroen, 75739 Paris, Cedex 15,
France, tel: +33 1 44 37 14 50, fax: +33 1 40 58 88 74

Literatura

Australian Tourism Industry Association, *Environmental Guidelines for Tourism Developments*, Canberra, Australia, 1990

Boers, H, and M Bosch, *The Earth as a Holiday Resort*, Institute for Environmental Communications and Netherlands Institute of Transport and Tourism Studies, Utrecht, Netherlands, 1994

Canadian Pacific Hotels & Resorts, *Green Partnership Program*, Canada

EMS Environmental Management Services, *The Green Book of Tourism: A Study of the Environmental Protection Activities of Germany's Tourist Industry*, Bonn, Germany, 1993

English Tourist Board, *Green Light*, UK

Federation of Nature and National Parks in Europe, *Loving Them to Death? Sustainable Tourism in Europe's Nature and National Parks*, Grafenau, Germany, 1993

Finnish Tourist Board, *Sustainable Tourism: The Challenge of the 1990s for Finnish Tourism*, Finland, 1991

Hinrichsen, Don, "Putting the Bite on Planet Earth", *International NJildlife*, September/October 1994

IUCN (The NJorld Conservation Union), UNEP (United Nations Environment Programme), NJNJF (NJorld NJide Fund for Nature), *Caring for the Earth: A Strategy for Sustainable Living*, Gland, Snjitzerland, 1991

Jenner, Paul, and Christine Smith, *The Tourism Industry and the Environment*, Economist Intelligence Unit Special Report No 2453, London, UK, 1992

Johnson, S P (ed), *The Earth Summit: The United Nations Conference on Environment and Development (UNCED)*, Graham and Trotman/Martinus Nijhoff, London, 1993

Poon, Auliana, *Tourism, Technology, and Competitive Strategies*, CAB International, NJallingford, UK, 1993

UNEP/UNESCO, *Managing Tourism in Natural NJorld Heritage Sites*, Paris, France, 1993

US Travel Data Centre, Travel Industry Association of America, and Discover America Implementation Task Force, *Discover America*, NJashington DC, USA, 1992

NJorld Tourism Organization, *Sustainable Tourism Development: A Guide for Local Planners*, Madrid, Spain, 1994

World Tourism Organization and United Nations Environment Programme (IE/PAC), *Guidelines for the Development of National Parks and Protected Areas for Tourism*, Madrid, Spain, 1992

World Travel & Tourism Council, *Travel & Tourism: A New Economic Perspective*, Brussels, Belgium, 1993

World Travel & Tourism Council, *Travel & Tourism's Economic Perspective*, Brussels, Belgium, 1995

World Travel & Tourism Council, *United Kingdom Travel & Tourism: A New Economic Perspective*, Brussels, Belgium, 1994

SVETSKA ISKUSTVA

Primeri su preuzeti iz slede}ih izvora:

Butler, V, "Is this the NJay to Save Africa`s NJildlife?", *International NJildlife*, March/April 1995

Choy, D, "National Tourism Planning in the Philippines", *Tourism Management*, September 1991

EMS, *The Green Book of Tourism: A Study of the Environmental Protection Activities of the German Tourist Industry*, Federal Ministry of the Environment, Nature, and Nuclear Safety, Bonn, Germany, 1993

NJorld Travel & Tourism Environment Research Centre, baza podataka o pozitivnoj praksi u turizmu i `ivotnoj sredini, pri NJTTERC, Oxford, UK

NJorld Tourism Organization, *Sustainable Tourism Development: A Guide for Local Planners*, Madrid, Spain, 1994